१

अथमानवचयनसत्रेप्रारंभोयम्॥श्रीरामजयराम्॥

राम्

मा॰ चय॰ सत्र॰१

॥श्रीगणेशायनमः॥श्रीसरस्वत्यैनमः॥ ॥अथचयनसत्रं॥ ॥ अग्निंचेष्यमाणउखा ः संभ अ॰१
रे मौर्णमास्याममावास्यायामेकाष्टकायां वा तस्मींजुहू ः संमृज्यस्रुव ः संमार्ष्टिजुहूमष्ट गृहीते
नपूरयित्वापुंजानः प्रथमंमनइत्यृचानिगद्याहुतिंजुहोति॥ यदिकामयेतयज्ञ ः यज्ञयशसेना
र्पयेयमिति॥ देवस्सवितःप्रसुवयज्ञमिमंनमर्थं ः यजुषः कुर्यात्॥ ऋचास्तोम ः समर्ध्य
येतिचतुर्गृहीतंजुहोत्यन्तरोगार्हपत्यस्य॥ देवस्यत्वासवितुः प्रसवइत्यग्निमादत्ते॥ वैष्ण
वींकल्माषीं ः रूपिरामुभयतस्तीक्ष्णांमन्यतरतोवाग्रेणाहवनीयं॥ प्रतन्ने ः वाजिनाद
वेत्यश्वमभिमंत्रयते॥ युनाथां ः रासभमितिगर्दभे॥योगेयोगेनवस्तरमित्यभिव्रजंत्यश्व
मग्रतोनयंति॥ अग्निंपुरीष्यमंगिरस्वदाभरेतिजपत्यग्निंपुरीष्यमंगिरस्वदच्छमइत्यनु
ऋषमभिमंत्रयते॥ यस्यवाचं ः विहृतिषदनःसूर्यस्योदयनंततोवल्मीकवपामपघ्नन्नग्नीं
पुरीष्यमंगिरःस्वद्धरिष्यामइतिब्रूयात्॥अन्वग्निरुषसामग्रमक्ष्यदितिवल्मीकादभिव्रजे
त्यागसवाज्यधानमित्यारभ्यानंप्राप्यंजपंत्याक्रम्यवाजिं॥ द्यौस्तेपृष्ठमितिद्वाभ्यामश्वमारुह्य
यत्याक्रम्यमाणेयजमानोयंछिद्यात्तंब्रूयादमुमभितिष्ठक्रामयक्रमीदित्यश्वमभिमंत्र
यते॥ आहाजिघर्म्यविश्वतः प्रत्यंचमितिद्वाभ्यामश्वपदेजुहोति॥ परिवाजपतिस्त्वाग्नय
भिः परिवाग्नेपुर ः वयमित्येकेकयापरिलिखति॥ सावित्रेरग्नि मादत्ते॥ चतुर्भिश्छंदो रानू
तैः देवस्यत्वासवितुः प्रसवइत्यनुवाकशेषेणखनत्युपांपृष्ठमसीतिपुष्करपर्णं ः विवेष्ट ॥१॥

यति॥ शर्म चस्थः सं ः वसेथामितरन्तर तआखानस्यकृष्णाजिनंपुष्करपर्णंचसं ः स्तृणात्य
धस्तात्कृष्णाजिनं॥ प्राग्ग्रीवमुत्तरलो मं॥उपरिष्टान्नाभिंप्राग्द्वारंपुष्करपर्णं॥ तस्मिन्पु
रीष्योसिविश्वंभरइतियजुषापुरीषमावपति॥ ऋग्भिस्त्रिसमिश्र॥ त्वामग्नेपुष्करादध्य
धित मुत्सादध्व ः ऋषिस्तमुत्सापाथोवृषेतिस्वगायत्रीमिर्ब्राह्मणस्योत्तरामिस्त्रिष्टु
भोराजन्यस्योत्तमामिर्जगतीभिर्वैश्यस्य॥ यंकामयेतऋध्नुयादितिं॥ तस्यगायत्री
भिश्चत्रिष्टुभिश्चसंभरेद्गायत्र्याभ्यादायत्रिष्टुभावितिनिवपत्ययंतेयोनिर्वैहियइ
तिन्युप्तमभिमृशत्यापोदेवीस्तेवायुरिसद्विरास्वानमुपसृजति॥ सुजातोज्योतिषे
रितिपुरीषमभिमंत्रयतेवा सोअग्नेविश्वरूपमितिपुनह्वति मोंजेनदाम्नाकंमयेन॥
वोदुन्निष्टस्वध्वरोर्ध्वऊषुणइत्यादायोन्निष्ठति॥ सजातोगर्भोअसिरोदस्योरितिजपति॥
स्थिरोभववीड्वंगइतिगर्दभेआदधाति॥ शिवोभवप्रजाभ्यइतिपुरीषमभिमंत्रयते॥
अश्वप्रथमाः प्रयांति॥ प्रेतुवाजीत्यश्वमभिमंत्रयते॥नानदद्भासभः पत्वेतिगर्दभे॥ अ
ग्नआयाहिवीतयइतिपुरीषं॥ कृतंसस कृतंससमितिपुरीषं ः येनसंगच्छेतत्तम
भिमंत्रयते॥ दक्षिणतआहवनीयस्यखरंरुक्मंपरिश्रयति॥तस्मिन्दर्भानास्तीर्यैषधयः
प्रतिगृह्णीतेतिद्वाभ्यांखरेसादयत्यश्वगर्दभावध्वर्यवेददातिं॥ चयनेप्रथमः खंडः॥१॥

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

विषाणेसेति द्वितीयदक्ष्यां विध्यति॥ पर्णवल्कलफांटाभिरद्भिरापो हिष्ठेति स्रुभिरुपसृजति॥ मित्रः सꣳ
सिंचति ऽन्त्येति द्वाभ्यांपंचभिः संभारैः सꣳसृजत्युजोमभिः कृष्णाजिनस्यत्रिभिश्चूर्णीकृतैः शर्करासिकतैर्वृंगा
॥२॥ रैरर्मकपालेः सिकताभिश्च सꣳसृजति विष्णवित्यग्निमन्त्रयते प्रयौति॥ नखस्यशिरोसी
ध्मी तिपिंडमभिमृशति॥ पत्न्युखांकरोति॥ मुध्नीचतुरश्रामानंप्रमाणंप्रथयित्वाꣳसमुनीयोध्नीर्मु
ध्न आदधाति॥ क्रियमाणꣳ यजमानोनुमंत्रयते॥ वसवस्त्वारुण्वंस्त्रिति प्रथमामुध्निरुद्रास्त्वेति द्वितीं
यामादित्यास्त्वेति तृतीयां॥ विश्वेत्वादेवावैश्वानराः कृण्वंस्त्रिति संक्रियमाणांध्रुवाप्रभृतिभिश्चपत्नी
घृतप्लुतेधस्ताद्वारस्यादित्यारास्नासीतिरास्नांकरोत्यदितिष्टेबिलमितिद्वारंरास्नायादिक्षुद्वोच मेखलो
तुरोष्ठौवास्तनावन्तःकरोतीक्षशलाकयानिलुप्यरुद्रायत्वामुहीमुखामितिविषेजतिशेषस्यश्यालि उपरित्रि
तामषाढामिष्टकांकरोति॥ वसवस्त्वाधपयंत्विति प्रभृतिर्गार्हपत्यादर्शं शंकेनखरदेवोध् मेखलायु
अश्वशुल्क पयसग्नेगार्हपत्यमदितिष्ट्वादेवीरित्यपाकंखनति॥ देवानांत्वापत्नीरित्यखामाधायाषाढामाद को २
उरीषेण धाति॥ कुपिनेः परिश्रित्यपचनमभ्युद्य॥ धिषणात्वादेवीरितिप्रभृतिभिर्गार्हपत्यात्प्रचति॥
मित्रस्यचर्षणीधृतइत्यभीध्यामुपचरति॥ देवस्यत्वासवितोद्यच्छत्विति पक्वामुद्यच्छतिष्ठबृहतीभवे
त्यादायोत्तिष्ठत्रेणाहवनीयंपर्याहृत्यस्वरेनिधाय॥ मित्रेत्वांनउरवेपरिददामीतिमित्रायपरि
ददाति॥ तसामजक्षीरेण॥ वसवस्त्वाछिंदंत्विति प्रभृतिभिश्चतुर्भिरावृणक्ति॥ शिरश्छित्वाहृ
रति॥ वैश्यस्यराजन्यबंधोर्वा अनिहितस्येषुहतस्यवा॥ अयꣳ योअस्ययस्यतदूर्ध्वꣳशिर
एतेनतꣳ शीर्ष्णोनेधोत्तिछेदेपिनिदधाति॥ विदीर्णाꣳ वल्मीकवपाꣳ समवद्यतिरवानिदमस्मा रामू
॥२॥
१ पौ

कंभुजेभोगायभूयासमितिशिरः पाणौकुरुते॥ योस्यकोस्यजगतः पार्थिवस्येकइद्वशी॥ यमंभंग्
यश्वोगायतोराजानपरोध्यः॥ यमंगायंभंगश्चोराजानपरोध्यः येनापोनदोधुन्वानूयेनद्यौः पृ
थिवीचदृढा॥ हिरण्यकेशान्रुक्मुरान्हिरण्यानूरथानयः शकान्॥ अश्वांननश्वतोदान्ꣳ य
मोराजाधितिष्ठतु॥ अहरहर्नीयमानोगाअश्वान्पुरुषान्पशून्॥ वैवस्वतोनतृप्यतिसुरयेव
इवदुर्मदइतियमगाथांगायन्शिरआहत्यमदाप्रलिपति॥ चयनेद्वितीयः खंडः॥२॥ ॥
पंचसांडानालभतेप्राजापत्यमजमग्निभ्यःकामेभ्योश्वमेधंवृष्णिंबस्तꣳ सिध्यमासावृध्य
मिंधेनीभ्योनभ्यावर्त्तयꣳ श्रपयंतुर्विंशतिꣳ सामिधेनीरन्वाह॥ प्रवावाजाअभिदवद्रसेकादश
समास्त्राग्नाक्रतवोवर्ध्वयंतिनिदशज्योतिषमतींपरिहव्याश्रीरुत्तमाउपमस्रक्षीसक्षुम
तीतिस्वोज्योतिषमत्यापरिदधाति॥ सिध्यमाघारयन्॥ हिरण्यगर्भस्त्रिस्रोचमाघारमा
घारयति॥ सिध्यमापर्यग्निकरणादुत्तरंप्राजापत्यंनिधायशिरोग्निः पर्यग्निकरोति॥ पर्य
ग्निकर्तारमनुव्रज्यप्रा जापत्येनसꣳस्रावयंत्रुपाꣳ शुदेवतेनतस्याग्नयेवैश्वानरा
यद्वादशकपालंपशुपुरोडाशंउत्सृष्टानाꣳ शिराꣳ सिध्वित्यनिदध्यात्रुद्रेकायानूप्रवि
ध्येत्पुजिकाश्चयस्मादिष्टकाश्चिकीर्षदथैतान्पंचालभेताजꣳ वाश्वेतꣳ सांडंत्परꣳ
वायवेनियुवतेतदाग्नीः सामिधेनीः॥ सआघारस्तस्यप्राजापत्यो द्वादशकपालः पशु
पुरोडाशोजिह्मवदानेषुरुत्वाशिरः पाशोर्निदध्यानूसिध्यः पशुर्वैधो दीक्षणीयांनिर्व
पत्स्यन्वैष्णवमेकादशकपालमादित्येभ्योकूतमङ्गोप्तेचरुमग्नयेवैश्वानरायद्वादश

कपाल॰ सिध्यमाधेनय जुर्भ॰: आकूत्यै प्रयुजे इति पंच हुत्वा ॥ आकूतमग्निं प्र युज॰ स्वाहेति षट् जुहोति वि
विश्वेदेवस्य नेतुरिति पूर्णाहुति॰ सिध्यमा मुष्टिकरणादुखां प्रहरणं क्याहवनीये प्रक्षिप्ते खंगारेषु मा
३ सक्षिछामास्करिषदिति दाभ्यामुपदधाति ॥ तसायां मुंजानवदधाति अन्यद्दक्षिणाग्नि॰ संतापना
ग्निं जनयसवस्त्रजे दाहवनीयं नकामेषु प्रहरणं क्याहसावदध्यान्नग्नयि ह्यागन श्रीर्वर्षिष्ठादन्नाद्यका
मस्यवेदकनाम्नस्त्वर्मकामस्योपरिक्षेदी प्यमानं प्रदावादहरेयं कामयेत प्रसेनेना
रवि स्यराष्ट्रंज्यायुक॰ स्यादिति कक्षे॰ समिध्यसमिधमादधाति॰ वन्नः सर्परासनिरिति कमुकंकृतांकं
परस्याअधिसंवतइयोदुंबरीपरमस्याः परावतइति वैकंकतीं॰ यदग्नेयानिकानिचेति शमीमयींपरशु म
रो वृक्ण॰ यदक्रन्दइति द्विकतिपंचभिरंगुदुंबरमपरशुवृक्णंतेत्वकी॰ वाभिचरनादं॰ द्वाभ्यांमलिम्लु
नग्नइत्याश्वत्थीं॰ योअस्मभ्यमरातीयादितिशमीमयींपरशुवृक्णंतेत्वकीं वाभिचरंनादधद्यज
मानोयंद्विष्यान्नंमनसाध्यायेदुदेषांबाहूनतिरमितिद्वाभ्यामादुंबरीमादधद्यजमान॰ वाचयतिब्र
वि ह्मक्षत्र॰ समुजेतिसमिधमादधाति ॥३॥ सोवर्णं॰ राक्ममेकं॰ शतनिर्बाधंदशानोक्रुकनइति
प्रतिमुंचकृपरिष्टान्निर्बाधं बिभर्तीसंदं॰ विदधाति॥ तस्याः प्रादेशमात्राः पादाः समानमन्यन्मो
ज॰ शिक्य॰ पडुश्रावंदादशोश्रावं॰ वामंधा॰ विदधाति ॥ नक्तोषासेतिकृष्णमुद्यम्यशिक्येवद
धातिविश्वाकृष्णीतिशिक्यपाशंप्रतिमुंचति ॥ नक्तोषासेतिकृष्णाजिन॰ सकृपर्णासिगुरुत्मो॰ राम
स्त्रिवृतेशिरइतिजपति॥ सकृपर्णोसिगरु त्मानदिवंगच्छपतेकृष्णमुद्यम्याध्यधिनाभिमुखां ३
धारयमाणोविष्णोः क्रमोसीतिप्रभृतिभिः प्राङ् चतुःप्रक्रमय त्यंकंदग्निरितिकंदवतींजपस्

त्नोयावर्तिनितिचतसृभिः पुनर्नवीभिः प्रदक्षिणमावर्तयत्यावाहयंमित्यावृत्सजपस्तुत्तम॰ वसुपावा
शमितिशिक्यपाशमुन्मुंचत्यग्नेवृहंनिरक्षमग्निमंत्रयतेहु॰ सःशुचिषदितिहस्तवत्सासंघा॰ विद
धाति॥ मीढुष्टमानुरत्याउपस्थइतितिसृभिः सन्नवतीभि रुक्ष्यमुपतिष्ठतेदिवस्परीतिप्रभृति
भिर्दशभिर्वात्सप्रणोपतिष्ठते॥ मुष्टिकरणप्रभृतिदीक्षंकर्मसिध्य॰ व्रतविसृज्यनंदाज्योति
रक्ष॰ समिध्यसमिधमादधाति॥ घृताक्तांप्रथमांसमिधाग्निंदुवस्यतेतिदुवस्यतीगायत्रा
ब्राह्मणस्यप्रत्रायमग्निरितित्रिष्टुभाराजन्यस्य॥ द्वाभ्यांगायत्रीभ्या॰ वैश्यस्य॥ अन्नपतेन्नस्यनो
देहीतिघृताक्तां॥ देवस्यसवितुः प्रसवेवैश्वानर्याबाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामग्नयेत्वावैश्वानराया अ
हरुपदधसमिधमादधाति॥ रात्रीरुपदधइतिप्रातः ऊर्ध्वमुदितेआदित्यंकमाआहनिप्रतिमोच
नप्रभृतिसिध्यमोपस्थानात्॥ सन्नवतीभिर्नक॰ वात्सप्रणोपतिष्ठते॥ दीक्षितेतिप्रभृति॰ वन्नी
तप्रयास्यन्नुदुत्यंचित्रंदेवानांदृक्षमादत्ते॥ हु॰ सः शुचिषदितिहु॰ सवत्सासन्नवतीभिश्रानस्या
दधाति॥ पा श्वोः समोप्यपरावादधाति प्रदेवंनुज्योतिषान्याहीतिप्रयाति॥ यदिखर्जूर्न
क्रुंचपलाशानुमंत्रयेतयदक्ष्यापूर्यतेशकासं॰ यमनायभस्मनिदध्यात्शुकानस्यपुरोष॰ सह
विहरोयायावरः प्रयासायोदेवीः प्रतिगृभ्णातेतितिसृभिरशुभस्मप्रवपति॥ प्रसद्यभस्मनेति
द्वाभ्यांभस्ममुष्टीप्रत्यवपति॥ पुनर्नवीभ्यां प्रत्येत्यथास्थान॰ सादयित्वा॥ बोध दतीभ्यामुप
तिष्ठते॥ नप्राजापत्येनानिष्टुष्टकाः कुर्वीतनिस्रोरात्रीर्भवंतीतिप्रभृत्यात्मानं दीक्षापरिमार्ण दीक्षि
तेनपुनर्वसूभिरुक्ष्यमुपतिष्ठते॥ मृण्मयइष्टकाश्चतुरस्त्रा ऋजुलेखास्त्र्यालिखादक्षिणाग्

नाया: सव्याहृतश्च खेऽ कृष्णो लक्ष्मवर्ज्जनेऽ र्कीतिस्र: कृष्णास्कपक्षानिर्मथ्य नपचेद्दक्षिणाग्नेर्यादीक्षा
यऽ ऊर्ध्वक्रमवासऽ समस्य ॥ चयनेचतुर्थः खेऽ: ॥ ४ ॥ ॥ अपेतवीतेति शालामुखीयं देशं
ज्ञापयते ॥ तस्मिन्व्या मंगऽ विधाय मंडलंचतुरस्रऽ वाधूँवोक्ष्य ॥ चितस्तृपरिचितस्तृऽ इति
एकविऽ शत्याप्रदक्षिणऽ शर्कराभिः परिश्रयत्यग्नेः पुरीष मसीति सिकतानिवपति संज्ञा
नमसीक्षेत्यामयिगृह्णामियोनौ अग्निः पितरइति चेष्टकामुपजपति ॥ यजमा
नावाव्यऽ ह्योषसिकतामयऽ सोअग्निरिति चतसृभिर्मध्येग्नेश्चतस्रः प्राचीः समीचीरिष्टका
उपदधाति ॥ इडामग्नइति देसमीचीं पुरस्तान्चिदसिपरिचिर्सीति देसमीचीं पश्चात्सर्वत्र
पृकोपधानमंत्रेष्वेतत्तस्यादेवतयासनुषजति ॥ लोकंपृणछिद्रंपृणेत्येतयात्रयोदशभिश्चि
तिऽ संपूरयति ॥ ताअस्यसदोहसइत्यनुषंगश्चितिऽ किरण्यशकलमुपास्यति ॥ पृ
थिव्यैत्वेतिचाहारुदेशात्पुरीषेणचितिऽ संछादयत्येवंप्रथमेगार्हपत्यस्य पंचचितीरुपद
धातितिस्रोद्वितीयएकोनृतीयसंचितेसमितऽ संकल्पेथामितिचतुर्भिरुत्तरेणनिवपति ॥ मा
तेवत्रमिसकथाऽ विमुंचति ॥ नरिष्कामचक्षतेसिकताभिः पूरयित्वानिदध्यात् ॥ दध्नाघृ
तेनमधुनावायदस्यपारेरजसइतिशिक्यमादत्तेदक्षिणापरमवांतरदेशऽ यंति ॥ स्वकृत
इरिणेनर्कीरुपदधातिसंत्वंतंयजमानमिंतितिस्रीभिः पराङ्पराङेनयादेवतंकरोति ॥
यंतेद्यौनिर्ऋतेराबबंधेतिजालमिष्टकारचध्यस्यति ॥ रुक्मसत्रमनुप्रहृत्यसंयाम्यवि

DR. BHAU DAJI MEMORIAL डाक्टर भाऊदाजीस्मारकम्

क्रमयति ॥ यदस्यपारेरजसइत्कुंभेनेष्टकाः प्रसव्यंत्रिःपरिषिंचंत्यर्घ्यंनिधायत्रिरपरिषिंचन्त्यतिप
र्यंति ॥ भस्मेनमइत्यवकीर्यनेति ॥ शन्नोदेवीरभिष्टयआपोभवंतुपीतये ॥ शंऽ योरभिस्रवंतुनः ॥
शन्नआपोधन्वन्याः शन्नः शंतनयाः शन्नः समुद्याआपः शमुनः संतुकृप्याः ॥ शन्नोमित्रः शंऽ
वरुणः शं भवत्वर्यमा ॥ शन्नइंद्राग्निभ्याशन्नोविष्णुरुरुक्रमइतितिस्रभिः परोगोष्ठंमार्ज
यंते ॥ अनवेक्षमाणाः प्रयायंतिनिवेशनः संगमनोवसनामित्येकाग्नाहपत्यमुपतिष्ठते ॥ प्राय
णीयाप्रभृतिसिध्यतोपसदः षडुपसदः प्रवर्ग्यवद्यानपसदमग्निंविन्दीत ॥ प्रथमायामुप
सदिदूर्वाकिंकीकृत्वापयसऽ स्थेत्यग्नेःप्राग्वंशऽ चिषुप्रक्रमेष्वपरिमितेवावकाशेपृथ्याशंकुंनिहृ
त्यवेदादानप्रभृतिवेदिऽ विदधाति ॥ यथासोमेऽर्धंब्राह्मणायजमानेनवेष्णुप्रमायोत्तरवेदिदेशो
ऽसमपुरुषमग्निऽ विदधाति ॥ तस्यवैतंपुरुषआत्मापुरुषमात्राणिपक्षपुच्छान्यरत्निपक्षयोरि
त्यपदधाति ॥ प्रादेशंपुच्छेनुर्यपुरुषऽ शिरोविधायतस्यमध्यदेशेदर्भस्तंबेहिरण्यंनिधाय ॥
सुजूरृतोआयवोग्निरित्यग्निजुहोति ॥ प्रजापतिर्ह्यासादयतुपृथिव्याःपृष्ठेतयादेवतयांगिर
स्वद्ध्रुवासीदेतिविहितस्यमध्यदेशेपृथिवीमग्निमुपशेते ॥ दक्षिणतःपक्षस्योद्योजनमंतर्यग्नि
मितिशिरोयुगवरत्नानिसंवध्नातिपूषा युनक्तुसवितायुनक्तितितिस्रभिर्युज्यमानमनु
मंत्रयते ॥ षडयुक्तेनकृषति ॥ द्वादशयुक्तेनवोदस्वाद्रोजिदित्कृण्वतिअश्वजिदित्फलिन
मनुमंत्रयते ॥ उपरयोः पाल्वयोरित्यनुडुहोऽगलंपवीरवमितिपंचेमामिंद्रहस्तच्युतमितिष
ष्ठी ॥ तासामेकैकयादेवतयोपतिष्ठते ॥ दक्षिणार्ध्वपक्षयोरुपक्रम्यमध्येनसीतांकरोति ॥

उत्तरस्मात्पक्षांतात्प्रति दक्षिणा दृतादक्षिणा मुरश्ची मपरामवंति स्वस्तिस्त्रः सीताः कृषंति ॥ दक्षिणस्याः श्रोणेरध्योत्तरस्माद्ध्रुवा सादध्यात्शिरस उत्तरस्याश्रोणेरध्या दक्षिणस्माद्ध्रुवा सादि मुच्यध्व मध्वादेवयाना इति दक्षिणा प्राचो विमुंचति ॥ तानध्वर्यवेद दाति सीरंच ॥ चयने पंचमः खंडः ॥ ५ ॥ ॥ ओषधीरारण्या ग्राम्याश्च सर्पिषास ह्यज्यया ओषधयः प्रथमजा इति चतुर्दशभिः सर्वमाग्नेध्रं वपति ॥ या यानविदन्ताभ्यो यवान मधुघृताक्तान गवशेषो स मग्निमुपतिष्ठत ॥ दिक्ष्वोलोष्ठं बर्हिर्वेदमीनोर्क्षं सीर्ज्जनितेति च तस्मिन्मध्येऽग्नेः समस्यति योजनतां कामयेत क्षोधुका स्यादिति ॥ इषमूर्जमरमित आदिरिति तस्यांशालोष्टानाहरेत् ॥ कामंका मदुघेधुक्ष्वेति सीताः सीतामभिमशति ॥ गोयुगेन सालाङ्गलं विदधाति ॥ दशपदा मुत्तरवेदिं मध्येस्तेयाधारणांता कुर्वंत ॥ चितस्य परिचितेस्थ इत्यग्निं प्रदक्षिणं शर्करा भिः परिश्रयत्येतवश्वोवर्यइतिषड्भिः सिकतानिवपत्याप्यायस्वसंतेपयेति सोमीभ्यां व्यूहति शिरसि पक्षं पुच्छानोचाप्यालोकालोकामध्येग्नेस्वयमात्तृणालोकेऽन्तरं पुच्छाप्यं प्रसर्पत्ये राक्रमणमग्नेणशाला मुखीयेरोहितेचर्मण्यनुडुहे प्राचीवेलोमतस्त्रितीनां प्रथमेष्टकाः समादधासनुवाचयति ॥ चित्यग्निष्यइत्कृपां शुप्रणीयमानेष्योनुब्रूहीत्कृच्चैः सक्रुदुक्तायां चर्मणा हरंत्यश्वमग्नेतनयंति ॥ श्रोणेः पश्चाद्धर्मं निदधाति समयोत्तरवेदिमध्यस्थां विश्वाः रा॰ ब्रा॰ पृतनाइति दक्षिणेनपादेन स्वयमात्तृणालोकेश्वमाक्रमयत्स पर्यावर्त्तयन्परिक्रामयति ॥ ५ ॥

प्रसवनीयार्थं कुंभेष्वद्भ्यो दकेन पूरयित्वा ॥ समुत्यायं नीति प्रभृति भिर्द्वादशभिर्मध्यमास्कसीनां सपदधाति ॥ कुंभंकुंभीवेदे लोकेनुचत स्तोमध्ये आपोहिष्ठेति तिस्रः कुंभेष्टकाः समन्वीक्ष्यमाणोजपति ॥ नेवारंचरुं पयसिश्रृतंदधित्र्यंस्येति दक्षिणतः पुरस्तात्स्वयमात्तृणालोकस्योपदधाति ॥ चयनेषष्ठः खंडः ॥ ६ ॥ ॥ पदेपुष्करपर्णमसगृद्धरमधस्तान्नाभिनपोयोनिरसीत्युपदधाति ॥ पुष्करपर्णरुक्मं प्रसवाशमुपरिष्टान्निबोधंत्रैलोजजानमिरुपदधाति ॥ रुक्मोसीवर्णपुरुषंप्राकुशिरसमुत्तानंहिरण्यगर्भ इतिदाभ्यामुपदधाति ॥ दशश्यंस्केरेत्यभिमृशति ॥ नमोस्त्वर्पेभ्य इतिनिरुभिः सर्पनामभिरुपतिष्ठते ॥ रुणुष्वपाजइतिपंचभिर्व्याधारयति ॥ यथानाभिकार्ष्मयमयींस्कंचंवृतस्य पूर्णामयमग्निः सरुस्त्रिणोअग्नेष्टातेजसासादयामीत्युत्तरतोदक्षिणतउपदधाति ॥ ओंदुंबरीमुत्तरतोदभ्रःपूर्णो भुवोयज्ञस्येडस्यवोजसासादयामीत्युत्तरउपदधाति ॥ स्वयमात्तृणांशर्करामश्वेनोपघ्राप्यभूरित्यभिमंत्रयते ॥ ध्रुवासिधरुणेतिसयजुषंकरोति ॥ प्रजापतिष्ट्वासादयत्विति पर्यायेणोपदधाति ॥ पुरस्तेस्वयमात्तृण्णोब्राह्मणेन सहाविदुषाशिरःप्रमात्तृणंस्यादभिघाप्यचितिंजुहोमीत्युदाभ्यस्तृणेभिजुहोति ॥ पृथिवीमाक्रमिषमितियजमानोजपति ॥ अविदुषेवरंददातितेनोसितेनोमेयच्छतिपूर्वांहिरण्येष्टकामुदपुरुगन्नामासीत्यपरांमेडलां यास्तेअग्नेआशयोनयइतिदक्षिणांकुलायिनीं मुत्तरंलोष्टंदूर्वामिश्रंकांडोदुंबरशाखयाहैतिद्वाभ्यामुपदधाति ॥ यथाह्नयुर्दूर्वाः स्वयमात्तृणांपूर्वांहिरण्यमर्भेभिः बामभृतंकाचाचयेसयोः स्यातांयास्तेअग्नेसूर्येरुचइतिद्वाभ्यामुपदधातिविराड्ज्योतिरधारयद्रयिमिभुवनस्यरेतइतिरेतः सिंचंसुराड्ज्योतिरधारयत्सूरश्मिर्भुवनस्यरेतइतिद्वितीयां ॥ प्रथमायांचितांचपुत्रस्यपुत्रिणोद्वितीयामुत्तमायांसम्राड्ज्योतिरधारयदितिज्योतिषोधातिपूर्वांहिरण्येष्टकां

रेतः सिग्व्यो वृत्तस्यतिष्ठा सादयसि तिविश्वज्योतिषंत स्याः पूर्वो घर्मष्टकामरण्येधीनेनानुवाकेनाषाढा सि सहमानेत्यापाद्य दधा मधुमिश्रेण पृषतं कूर्म मधुवाता ऋतायत इति तिस्रभिरभ्यनक्त्यपां वा गृहा सा दयामीति पुरस्तात्प्रतीचमुपदधाति॥ प्रादेशमात्र मुलूखलमुसलमोदुंबरं यज्ञिछिद्रं गृहेगृहे उलूख लकयुज्यसे इत्यूर्ध्वंतमंजयतामिव दुंदुभिरसीति मध्ये तस्मिन्नुत्री हीर्नवहति॥ इदं विष्णुर्विचक्रम इति द्वाभ्यामुपदधाति॥ दक्षिणतः पुरस्तात्स्रय मात्तणायाव मुलूखलमग्नेयुंक्ष्वाहियेते वेतिद्वा भ्यामग्निं योजयित्वादधा मधुमिश्रेण समिक्ष्व वंतीति शिवसांछिद्राणि पूरयित्वाहिरण्यशकलान पस्य नूचेतनिकर्णऋचेतेतिसव्येभासेत्यक्षिणीज्योतिषेतेतिसव्येभ्रदृंहितिनासिकाया मग्नेस्तेजसेतिसव्यायांऋक्मो वर्चसेत्यास्येसहस्वदौं असिसहस्वायतेतिविकर्तने॥ आदि त्यगर्भमिसरस्वायां॥ पुरुषशीर्षमुपदधाति॥ प्रसद्मुखमसीत्युछेदमभिनद्मीतिराणिपरिहरं सरछसरस्वायाश्रवणस्त्वेर्तुभिः प्रतिष्ठितानि वातस्यजूतिमित्यश्वशिरः पुरस्ताद्ज स्रमिंदु मित्यृषभस्यपश्चात्तष्टवरूत्रीरितितृष्णेदक्षिणतोयो अग्निरग्नेरितिवस्तस्योत्तरत इमंमाहिंसी र्द्विपादमित्यसंसर्गे र्यथोपहित मेकैकेनोपतिष्ठत॥ पुरुषशिरसोक्षिणीचित्रं देवानामित्यर्ध्वे चै नमभिजुहोति॥ आप्राद्यावापृथिवीतिसव्येएकंचेदजशिरःस्यादुखाया मुपधायोपधानेरुत्सर्ग लोकानुपतिष्ठतपरिहरं यालोकेषुतेमेत्रेरुखायामुपधायोपधानेरुत्सर्गरुपतिष्ठते॥प शुशिरां सिस्वयमात्तणांचांतरेणव्येयाद्यदिव्येयात्तत्सं यविष्ठेनिजपेत्॥ चयनेस समः खंडः॥७॥ ॥उत्तरस्मिन्नंसे पुरुषचितिमुपदधाति॥ मांछंदइति प्रभृतयः पर्या यास्तेषामेकैकेनपर्यायेणयुगपच्चितिस्तत्तिस्रउपदधातिश्रद्धासीदतेयुतेनोत्तराध्दासर्पशिरः॥

सर्वनामभिः पराचीनमुपदधा सनुदिशदानोपदध्यादपांत्वेमसादयामीतिप्रभृतिभिरपस्यादिक्षपू र्वार्धादुपक्रम्यप्रदक्षिणंपंचपंचोपदधाति॥ गायत्रेणत्वाछंदसासादयामीतिप्रभृतिभिःछंदस्यउ त्तरतः उपदधासयंपुरोभूरितिप्रभृतयः पर्यायास्तेषामेकैकेनपर्यायेणैकैकांदशत्राणभृत उपदधाति॥ दक्षिणस्मिन्नंसेश्रोणासव्यायांश्रोणीदक्षिणायांश्रोणीसव्येंऽसेमध्येपंचमं॥ ह्यंचाह्यामक्ष्णयोपदधातीतिव्याख्यातम्॥ प्राचीदिग्वसंतऋतुरितिपर्यायाःसंयतउपदधा तियथात्राणभृतोवकास्तृतव्या॥ मधुश्चमाधवश्चेतिप्रभृतयःपर्यायास्तेषामेकैकेनपर्यायेण युगपद्देवेचितांचित्यामिष्टकेउपदधाति॥ चतस्रोमध्यमायामग्नेरंतश्लेषोसीतियथर्तुसर्वत्रा नुषजतिध्रुवेसीदतमित्येतेनाग्नेर्यान्यसीतिदशसंयान्यस्तासांद्वेद्वेचितांचित्यामिष्टके उपदधाति॥ तामग्नेवृषभश्चेतिनांपुनर्यतानंजनन्नुपागां॥ अस्थूरिनोगार्हपत्यानिसंतुति मेनवस्तेजस्वासंशिशाधीसूषभेणचित्यांचित्यामिष्टकाउपदधासृजुरेखाः पुरुषसंपश्चा त्प्राचींपुरस्तात्प्रतीचीमुपदधातिदक्षिणावृतोदक्षिणतआत्मन्युद्गद्वाराःप्राग्द्वारावा पदोसव्यावृतउत्तरआत्मनिदक्षिणाद्वाराप्राग्द्वारापक्षेलोकंपृणयाविति संपूरयत्यग्नेधामा नीतिस्वयमात्तणालोकेचितिंचितिमभिमशत्यग्नेर्द्वेतिस्वयमात्तणालोकेचितिमभिजुहोति॥ ॥यातइषुर्यवानामेतिसर्वत्रानुषजतियोअश्वेतरक्षितिरिसेकैकयाचितिंहोमानुमंत्रयतेद्वा भ्यामुत्तरंमभ्वंशवमालभ्यदृष्टोदिवीतिचात्वाल उत्पुरीषेमाचितिं संछादयतिसंछा दयति॥८॥ ॥इतिमानवचयनसूत्रेप्रथमोध्यायः॥ ॥१॥

मा०चय०सू० अपरान्हिकोप्रवर्ग्योपसदावुपेत्यवसंत्यूर्ध्वं पूर्वाह्णिकीभ्यां माध्विनीभ्यां द्वितीयांचितिमारभेते ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिरिति प्रभृतिभिः पंचलोकेष्वाश्विनीऽङ्गैतव्याअनुपधीयंतेसज्रुतुभिरिति प्रभृतिभिः पंचसज्रुर्देवेर्वसुनाधेहीतिसर्वत्रानुषज्यैतव्यावायव्याअनुपधीयंतेप्राणंमेपाहीतिप्रभृतिभिः पंचवायव्याअपस्याअनुपधीयंतेअपःपिन्वेतिप्रभृतिभिः पंचापस्यावयस्याअनुपधीयंते॥क्षत्रंवयोमयंतंछंदइतिचतस्रः पूर्वार्ध्येष्ययेषुपंचपंचव्याख्याताः सार्वचितिकोलोकंपृणापुरीषंचापरान्हिकोप्रवर्ग्योपसदावुपेत्यवसंत्यूर्ध्वं पूर्वाह्णिकीभ्यांतृतीयांचितिंमारभंतेस्वयमातृण्णांशर्करामश्वेनोपप्राप्यभुवदस्यसिमेत्रयंतेइंद्राग्नीअयथामानामितिसयजुषंकरोति॥विश्वकर्मोत्सादयत्विति पर्यायेणोपदधातिनात्राविद्वान्न वरदानमिप्राण्यापान्यचित्तिंजुहोमीत्यदभ्यान्तेभिजुहोतंतरिक्षमाक्रमिषमितियजमानोजपति॥ज्योतिरसिज्योतिर्मयच्छतिपूर्वां हिरण्मयीकामपराजितानामासीसपरांमंडलां विश्वकर्मोत्सादयत्विति विश्वज्योतिर्यच्छंतिराज्ञसिप्राचीदिगितिप्रभृतिभिः पंचदिश्यालोकेष्वायुर्मेपाहीतिप्रभृतिभिरप्ययेषुदशपूर्वार्ध्येद्वादशद्वादशेतरेमर्ध्यासिराडितिप्रभृतिभिरादित्यधाम्नीः समस्तुरस्तायंत्रीराडितिप्रभृतिभिरंगिरोधाम्नीः समपश्चाद्व्याख्याताः सार्वचित्तिकोलोकंपृणापुरीषंचापरान्हिकोप्रवर्ग्योपसदावुपेत्यवसंत्यूर्ध्वं पूर्वाह्णिकीभ्यामक्ष्णास्तोमीयाभिश्चतुर्थींचितिंमारभंतआयुष्मत्पृथिवीतिपुरस्ताद्द्वौमासौसदशइतिदक्षिणतोभौतः पंचदशइत्युत्तरतोधरुणएकविंशइतिपश्चाद्रुभाः पंचविंशइतिमध्येपंचदशशिष्टास्तिस्रः तिस्रोलोकेषूपदधाति

स्तनउपदधात्यूर्जेभागोसीतिपुरस्ताद्विड्रूपंभागोसीतिदक्षिणतोनृचक्षसांभागोसीत्युत्तरतोमित्रस्यभागोसीतिपश्चाद्दिव्याभागोसीतिमध्यशिष्टाः पंचानुपदधात्येकयास्कचतप्रजाअधीयंतेतिसप्तदशशिष्टामध्यउपदधात्यूर्जांपतीतिपंचदशाभ्रुष्टिस्तिस्रस्तिस्रोलोकेषूपदधातिव्याख्याताःसार्वचित्तिकोलोकंपृणापुरीषंचापरान्हिकोप्रवर्ग्योपसदावुपेत्यवसंत्यूर्ध्वंपूर्वाह्णिकीभ्यां॥चयनेद्वितीयेध्यायेप्रथमःखंडः॥१॥ ॥ असपत्नयोनमांचित्तिमारंभेत॥ अग्नेजातान्प्रणुदानःसपत्नानितिपुरस्तात्सहसाजातान्प्रणुदानःसपत्नानितिपश्चात्रितुश्चत्वारिंशस्तोमावर्ष्मोद्विणमितिदक्षिणतः सादयति॥षोडशीस्तोमओजोद्विणमित्युत्तरतोग्नेःपुरीषमसीतिपुरीषवतींपश्चात्स्वयमातृण्णायाप्युपदधातिछंदइतिचत्वारिंशतंविराजाख्ययेषुदशदशरश्मिनाक्षयायक्षयंजित्वेतित्रयस्त्रिंशस्तोमभागादिक्षूर्वीर्ध्वादुपक्रम्यप्रदक्षिणंसप्तसप्तपंचमध्येराज्ञसिप्राचीदिगितिप्रभृतिभिः पंचनाकसदोलोकेष्वयंपुरोहरिकेशइतिनाकसदामुपरिशायंचचूडाः पश्चात्प्राचीमुत्तमांप्राच्यांत्वादिशासादयामीतिकूर्मीरूपदधातिशिरसिपक्षपुच्छेषुमध्येपंचमींविहरन्त्रेवरेतःसिंचमुपदधाति॥परमेष्ठीत्वासादयत्विति विश्वज्योतिषमनंउपदधातिपुरोवातेतिप्रभृतिभिः पंचवृष्टिसनीलोकेषुसंयान्येउपधायवाचोपदधात्यंबाचबुलाचेतिसप्तपूर्वार्ध्यसक्थिलायतेतिप्रभृतिभिःसादितेष्टकायांयेषुछंदसध्येचाधियौर्नामासीसपरांमंडलामुत्तरतः पुरस्तात्स्वयमातृण्णायाअयंसोअग्निरिसौनानायजुषउपदधाति॥यथागार्हपतेपूर्वंपुनश्चित्तिंयेनाक्रमयत्संसत्रमास

तिस्रोवातानष्टभःसमास्ताग्नाकृतवोवर्धयंतितिदशद्वेद्वेछंदसांकेसृध्याअस्यसमिधोभवंतीतिदादशाग्नी
ष्यायेषुतिस्रतिस्रः प्राणादपानꣳसंतन्वतीनवसंततीः पुरस्तात्प्रतीचीरुपदधात्येतावाछंदसादयामीति
प्रभृतिष्यायेषुद्वेद्वेदूतꣳवोविश्ववेदसमितिपंचलोकधिदोदधीचोअस्थभिरितिदशपूर्वार्धे
श्छंदश्चितीरुपदधात्यष्यायेषुतिस्रस्तिस्रोंतरामंतरामयमग्निःसहस्रिणइतितिस्रभिगाय
त्रीभिरवोध्यग्निरितित्रिष्टुभिर्जनस्यगोपाइतिजगतीभिःसꣳसमिद्युवसेनृषदितिसाम्राज्यं
महीपंक्तिभिरेनावोअग्निमितिबृहतीभिरग्नेवाजस्यगोमतइक्ष्वाग्निर्धीतिभिः
स्वःकरोतिभद्रान्नो३ अग्निराहुतोभद्रारातिस्सुभगभद्रोअध्वरः॥ भद्रा३ उतप्रशस्त
यःभद्रा३उतप्रशस्तयोभद्रमनःकृणुष्वबृहन्तर्यंयेनासमत्क्रतुमक्षितंघ्रंयेनासम
त्क्रतासहसूर्यंबस्पिरातनुहिभूरिशर्धतांवनेमातेअनुष्टुभिरितिककुभिःप्रेध्वोअ
ग्नइमोअग्ने॥ अग्निंनरोदीधितिभिररण्योहस्तच्युतीजनयंतप्रशस्तं॥ दूरेदृशंगृहपति
मथर्युमितिविराड्विरग्नेनमद्योतिपदपंक्तिभिरग्निꣳहोतारमन्यइति छंदोभिरग्नेत्वन्नोअं
तमंस्तवाशोचिष्टदीदिवोधाह्यग्नइतिद्विपदाभिरुत्तमार्धौ॥२॥ ॥महान्नतनुपदधा
त्यायाहिसुषुमाहितइतितिसृभिर्गायत्रीभिःशिरसिरथंतरंपदोभिस्त्वाश्वरन्नोनुमइति
द्वेतिस्रस्कारंदक्षिणार्धेमध्येष्ययेचबृहद्रथंतरमुꣳस्वाभिधिहवामहइतिद्वेतिस्रस्कारमु
त्तरार्धेमध्येष्ययेचात्मावामदेव्यंकर्मान्यस्मिन्नभूवन्निति तिस्रोमध्येयज्ञायज्ञियंपुछेयज्ञा
यज्ञावोअग्नयइतिद्वेतिस्रस्कारंपक्षार्धेमध्येष्ययेचयꣳवाअयंवाइतिसमपूर्वार्धेपृ
थिव्यसिजन्मनेतिप्रभृतिरण्ययेषुद्वेद्वेयादेव्यसीष्टकेकुमार्युपशीवरीतिप्रभृतिरण्ययेषुतिस्र

तिस्रोयादेव्यसीष्टकंआसुरीइतिनवस्वानुषजकपसीवरीतिउपरिष्टाद्देवीरुष्टकाःकशो
वाइतिमध्येयुगपतिस्रः सवयसेतेतिप्रभृतिरण्ययेषुतिस्रतिस्रोभयस्फुरंतीतिप्र
भृतिभिरण्ययेषुपंचपंचीनाःप्रदक्षिणंपंचपंचोपदधातिज्योतिषतीत्वासादयामीति
प्रभृभिरण्ययेषुतिस्रस्तिस्रोदेमध्येकृत्तिकानक्षत्रमग्निर्देवतेतिप्रभृतिभिर्नक्षत्रेष्टकाः
पुरस्तात्प्रतीचिरुपदधात्यग्नेरुचस्थेतिसर्वत्रानुषक्तिं पुरस्ताद्दिशारवयोः पूर्णापश्चा
दुत्पूर्णापुरस्ताद्दुन्मध्यतः पौर्णमासीजिगायाय॥ यस्यांदेवाऽअग्निमꣳविशंतोनमेना
कंइहमादयध्वमिकपरिष्टाद्धरण्यांयतेदेवाअदधुर्भोगधेयममावास्येसꣳविशंतो
महित्वा॥सानःप्रजांकृणुहिसर्ववीरेरयिन्नाधेहिसुभगसुवीरइत्यमावास्यायाम्॥॥
हिरण्यगर्भइतिप्रभृतिभिःरण्ययेषुद्वेद्वेस्वरसिस्वर्मेयछेतिपूर्वौꣳहिरण्येष्टकामघभमुप
धायलोकंपृणयाचितिꣳसंपूरयतिस्वयमात्तृण्णꣳशर्करामश्वेनोपघ्राप्यस्वरित्यभिमंत्र
यते॥ आयोष्टासदनेसादयामीतिसयजुषंकरोतिपरमेष्ठीत्वासादयसितिपर्यायेणो
पदधाति॥ नात्राविद्वान्नचरदानमग्निंप्राण्यावान्यचितिंजुहोमीत्यदाभ्यस्तृणेभिजुहो
तिदिवमाक्रमिषमितियजमानोऽनुपति॥वायव्यामुत्तराꣳविकर्णꣳशर्करांप्रतिप्रस्था
तापोथदश्वोनयवसइतिमध्येयुगपत्स्वयमात्तृणालोकस्योपदधातिव्याख्यातꣳसा
वेचितिकंपुरीषेणचितिꣳसंस्तृणयत्यन्यत्स्वयमात्तृणायाःजानुदघ्नंप्रथमंचिन्वान
श्चिन्वीतेतिव्याख्यातं॥३॥ ॥सौवर्णीनाꣳशकलानाꣳसहस्रेणसहस्रस्यमासी

तिप्रभृतिभिः सर्वमग्निं प्रोक्ष्य घृतेन प्रोक्षति॥ वस॰ स्त्वा रुद्रैः पश्चात्पा॰ त्विति पश्चात्त्वाऽनुरेवानितान स्त्वा
मरुतो मरुद्भिरुत्तरतः पा॰ त्विदक्षिणतो दक्षिणा मुख आदित्यास्त्वा विश्वेदेवाः पुरस्ता॰ त्विति पुर
स्तात्त्वं ऽनुरवः पितरस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणतः पा॰ त्विति दक्षिणत उदनुरेवादित्यास्त्वं ऽ
ज्येष्ठा वरुणराजानोधस्तात्त्वोपरिष्टात्पा॰ त्विति मध्ये प्राऽनुरवः प्रतिपरिक्रम्येमामेवाग्नाइष्टकाधेन
वः सं॰ त्विति उहैनोत्तरं पुच्छाप्ययं प्रसारभ्यजपति॥ यजमान उत्तरस्या॰ श्रोणावंस्यामिष्टकाया॰
शतरुद्रियंजुहोत्यर्कपर्णेन मरुत्स्तोमेनाज्यक्षीरं गावीधुकासक्तूनान मस्ते रुद्रमन्यव इतिप्रभृति
जानुदघ्नेधारयमाणोदक्षिणामुखेनमोवृहद्भ्योर्भकेभ्य इतिनाभिदघ्नेऽनुरेवानमोवास्त्व्याये
त्यास्यदघ्नेप्राऽनुरवप्रसवरोहानजुहोति॥ नमोअस्तरुद्रेभ्यो येदिवीत्यास्यदघ्नेऽउत्तरेणपर्या
येणनाभिदघ्नेऽउत्तमेनजानुदघ्नेऽर्कपर्णमसंचरेन्यसेद्यद्धिष्वास्यपशूना॰ संचरेन्यसेत्॥
योरुद्रोअग्नौयोऽप्स्वोषधीषुयोरुद्रोविश्वाभुवनाविवेश॥ तस्मैरुद्रायनमोअस्तुदेवायस्वाहेति
तस्यामिष्टकायांगावीधुकंचरुमुपवपत्यायुर्वैमयाचितो ब्राह्मणायदद्यादश्मन्वतीर्जु
षेवेनेशिश्रियाणामित्यदकुंभेनाग्निं प्रसवंत्रिः परिषिंचन्त्यर्यमेतिनिधायत्रिः परिषिंचन्प्रतिप
र्येतिआग्नेयपावमान्या॰ शिरसिगायत्रेणोद्गातारथंतरंदक्षिणेपक्षेबृहदुत्तरस्मिन्नात्म
निवामदेव्य॰ यज्ञायज्ञियंपुच्छेप्रजापतेर्हृदयमनरुचंदक्षिणस्मिन्निकक्षेस्कन्ध॰ होतानुश॰
सतिपरिगीतंनाकामेदास्त्वयमात्मन्वायाधारयन्नंडूकेनावकाया॰ वेदसश्चरुयाच
समुद्रस्यत्वावकयाहिमस्यत्वाजरायुणेतिप्रभृतिभिः समस्तिः सर्वमग्नि॰ विकर्षतिवि

निमयप्राणान्मंडूकेस्याविकर्षणमुत्करेप्रविध्यतियंद्विष्यात्तमेतेनोपहन्यादिष्टायज्ञोभगुभिरिति
छदसांदोह॰ यजमान॰ वाचयतीदुंबरीरितिवासयंत्यापराह्णिकीप्रवर्ग्योपसदावुपेत्यवसं
स्कर्ध्वंपूर्वान्निकीभ्यांकृष्णाजिनस्योपानहंप्रतिमुञ्चतेमिदंनंयनंमस्तेहरसेशोचिषइतिद्वाभ्यां
मग्निमाक्रमति॥ पंचगृहीतआज्येहिरण्यशकलमेकैकमवधायद्रुषदेवेतिप्रभृतिभिः स्व
यमात्मना॰ व्याचारयति॥ यथानाभि॰ स्वर्विदेवेत्यर्धो॰ स्रुचमुद्गृह्णातिदधिनिमधुमिश्रे
दर्भमुष्टिंपर्यासन्नन्नपनेन्नस्यनोदेहीतिसर्वाभिः सर्वमग्निमवोक्षतिप्राणदाअपानदाइतिप्र
त्यवरोहयतिपराङ्किकी॰ सद्यः संरुजायोत्सादयतिमपात्राण्यग्नीषोमीयायोपसदेबर्हिस्तृणा
त्यंतं॥ चयनेद्वितीयेचतुर्थःखंडः॥४॥ ॥ अग्निस्तिग्मेनशोचिषेतिचतुर्गृहीतंजु
होति॥ तूष्णीं॰ षोडशगृहीतंगृहीत्वायद्गावोविश्वाभुवनानीसंष्ठानिगद्यार्धर्चंजुहोत्यनुरमनु
वाकंनिगद्यशेषमोदुंबरीरितोषितास्तिस्रः समिदुदेनमुत्तरेनयेतिसर्वाभिः स्वाहाकारं
ताभिरादधाति॥ व्याख्यातमग्निप्रणयनमुद्वासविश्वेदेवाइत्यग्निमादधेपंचदिशोदेवीर्यज्ञ
मवंतुदेवीरित्यनुरतः पृष्ठ्यादेशस्यषड्विराग्नीध्रायतिप्रणीयमानस्योत्तरोयजमानोव्रं
जति॥ दक्षिणतोब्रह्माशुः शिशानइत्यप्रतिरथंदशर्चमन्वाह॥ विमानएषदिवोमध्य
आस्तइतिद्वाभ्यामुपदधात्याग्नीध्रीयेशमानमुपधानवेलायांस्रुक्स्वाहर्यज्ञआचक्षदितिच
तुर्भिगार्हपत्यायदितिं॥ क्रमध्वमग्निनेतिपंचभिरग्निमाक्रमति॥ कृष्णायाः श्वेतवत्साया॰
पयसःपूर्णामोदुंबरींनकोधाग्नेसहस्राक्ष्येतिनिगद्यस्वयमात्मनामक्षिजुहोति॥ तस्यांसे

भारान् हिरण्यशल्कं चन्यूप्सपर्णामिगरुत्मान् पृष्टे पृथिव्याः सीदाजुकानः स्रुत्रीक इति दाभ्यां अ.
मग्निमादधाति॥ ता॒ꣳ सवितुर्वरेण्यस्येति शमीमयी॒ꣳ विधेमते परमे
जन्मन्नग्न इत्साप्त्वधी॑॥ प्रेध्वो अग्न इति वैकंकती॥ मन्नेतमद्येति पंक्त्याजुहोति॥ सुमृतेअग्नेस
मिधइति पूर्णाहुतिं॥ चितिं जुहोमीत्यनुवाकशेषेणाद्वितीयामग्नये वैश्वानरायैकादशकपालंनिर्व
पेत्स्रुवंनुकं चसमृज्याभ्युदाहरति॥ वैश्वानरीय॒ꣳ सहृत्सर्वमवद्यꣳशमयस्यान्वासिच्यद्विरभि
क्रामति पा॒ꣳ श्वग्नयेवैश्वानरायानुब्रूहीत्यनुवाचयत्याश्राव्याग्निं वैश्वानरं यजेतिवषट्कृतेम
ध्वे पाणिनाजुहोत्यजुं प्रतिष्ठानमाशयेनाभिजुहोतियदिपर्यावर्तेत ब्राह्मण॒ꣳ व्याख्यातम्॥॥
पुरोडाशान्त्सप्तसप्तकपालान्नक्षत्रेष्टीमुपचरित्वासंस्करोत्यप्तरणाभिघारणैः संपातंमारु
तेर्गणे जुहोति॥ शुक्रज्योतिश्चित्रज्योतिश्चेतिप्रभृतिर्दक्षिणार्धे पूर्वार्धे त्रीनज्रिꣳसप्तजि
ꣳशेतिदक्षिणार्धेत्रीनश्वसप्तश्चेतिदक्षिणार्धेपश्चार्धेरन्ध्रेधीतेनगणेनपश्चार्धेदृꣳहे
तिउत्तरार्धेपरार्धेदृदक्षासएतादक्षासेक्रतरार्धेसभरसोमरुतोयज्ञइक्षरार्धेपू
र्वार्धेवसोर्धारायैस्रुचमोदुंबरीयंमहतींस्योनादंजनूकारयेद्यथावैश्वानरीयंधारा प्रति
ष्ठास्यन्तितथावस्थापयेत्॥ तूष्णींद्वादशानि गृहीत्वाऽरश्मेयजमानेवाचयन्वाजश्चमे
प्रसवश्चमइतिप्रभृतिभिः पंचभिरनुवाकैः संततꣳ वसोर्धारांजुहोतिकाचित्स्रुचश्चे
त्यात्वयस्मिꣳ शतधारꣳसहस्रधारेत्यष्टौचेत्यष्टाचत्वारिꣳशत्स्थायेविश्वकर्म्मण्यवीचेतियथाम्नातं

BHAU DAJI MEMORIAL

धेनुश्चानड्वाꣳ श्चायुर्यज्ञेनकल्पतेप्राणोयज्ञेनकल्पतइतिप्रभृतिभिः पतयेधिपतयेहसंतेनस्तो
मश्चयजुश्चेतियथाम्नातमंततः स्वाहाकारंकुर्यात्स्रुचमनुहस्याज्यासेचनुःशरावंजीवंत
दुलमोदनंपक्वामध्यतःकारिभ्योदग्धेभ्यश्चतस्रश्चतस्रोधूनरोषधीरारण्याग्राम्याश्च
सर्पिषासंसज्यवाजप्रसव्यमोदुंबरेणस्रुवेणजुहोत्यग्नेआछवदेहनइत्यग्निर्विश्वेनोअद्य
मरुतइतिवट्कृत्वाहुत्वाज्यांसंपातमवनयति॥ दक्षिणस्याः श्रोणेः पश्चादग्निंपुरुषस्यवासंघां
कृष्णाजिनमासीर्यवस्ताजिनंपशुकामस्यनस्यामासीनंदेवस्यत्वासवितुः प्रसवइतिसंघा
तेनाभिषिंचति॥ शिरसोध्यामुखादवस्रावयति॥ बृहस्पति॒ꣳ सांम्राज्यायेतिब्राह्मण
मिंद्रꣳसांम्राज्यायेतिराजन्यमग्निꣳसांम्राज्यायेतिवैश्यंनवाभिषिंचेद्वैश्यंद्वादशगृहीतेनद्वा
दशरात्रमुभतोजुहोतिकृताद्कृतमितिप्रभृतयः पर्यायाः स्तेषामेकेनपर्यायेणा
हुतिंदेवेतस्मैस्वाहावडितिपूर्वेताभ्यः स्वाहावडिकृतꣳसंनइदंब्रह्मक्षत्रंपातितिसर्वेभ्या
नुषजतितानइदंब्रह्मक्षत्रंपातितिचबृहस्पतिर्विश्वकर्मेतिद्वादशोब्राह्मणस्यप्रजापति
परमेष्ठीतिराजन्यस्यामडयोदूरेहतिरितिवैश्यस्यदिग्गृहीतेनोभुवनस्यपतइतिरथ
शिरस्यध्वर्युर्नीयेहुत्वातमध्वर्यवेदक्षिणाकालेदद्यात्समुद्रोसिनभस्वानार्द्रदानुरिति
प्रभृतिभिरंजलिनात्रिर्वातंजुहोतिकृष्णाजिनपुटेनवा॥ ६॥ पदलोभनप्रभृतिसिध्यमा
धिष्ण्यानिवपन्त्यादेहवीसिर्धिष्ण्येषूपदधात्यश्मनवामृत्तीध्रएकविꣳशतिहोत्राएकादश
ब्राह्मणानूशꣳसिनेष्टाएतेरुषण्माज्जालीयेपशुश्रपणेचसिध्यमाग्नीषोमीयादग्नये

गायत्र्यत्रिष्टुभोरथंतरायेतिरथाहविर्ः सर्वदेवत्यमग्नीषोमीयस्यपशु
पुरोडाशमनुनिर्वपतियथादेविकाहविर्भिस्तथाप्रचरतिसिध्यउपवसथंश्वोभूते
अग्नेरोमनुकूल्यानिरात्रोवासिध्यमापरिधीनांपरिधानादाघारमिध्माधायाग्निः पुनरग्नि
शवसाघृतेनसग्नियोगंजुहोतीमोनेपक्षाविदुर्दृक्षइतिपक्षावग्निमृशतिस्वयंकृण्वान
इतिपंचभिरन्वाहाहुतिंजुहोतिसिध्यमोपाकरणादेकयूपएकादशिनानुपाकरोति
क्रतुपशुत्वासिध्यमादक्षिणाकालासोवर्णः शतमानंस्रुचंमधुनः पूर्णदक्षिणा
भिः सहाग्निहोत्रचित्रंदेयानामितियजमानोवेक्ष्यब्रह्मणेप्रयच्छतिसिध्यमग्निष्टोमचम
सेभ्योग्निष्टोमचमसानुन्नीयदिवोमर्ध्वोसीत्रिभिरुक्थ्यौभ्यामग्निंसंमृशतिसिध्यमाशंयो
वीकान्वितेमुन्नामीरशनांविरज्झमितिपरिविमोकंजपतिशंन्वंतेसंस्थितेदमंस्तु
नंमधुमंतंधयापांप्रपीतमग्नेसलिलस्यमध्ये॥ उत्संजुषस्वमधुमंतमूर्मिंसमुद्रियंस
लिलमाविशस्वेतिविमोकंजपति॥ सिध्यमानुबंध्यायाः प्राकूसमिष्टयजुर्भ्योयास्ते
अग्नेसर्वेक्रत्वोयावोदेवाः सर्वंक्रत्वोक्रत्वेनोधेहीतिस्रुचंजुहोति॥ तन्वायामीतिवारु
ण्या॥ प्राग्वेदिपर्योषणाद्धिघृतेसंस्रज्यसमीचीनासीतिपर्यग्नेरग्निंजुहोतिप्र
तिदिशंद्वाभ्यांमध्येसंस्थाप्योदवसानीयंदीक्षायाह्यंतपसाह्यपस्कृत्याह्यम
चमथनाह्यंवृशयाह्यमितिप्रयस्यन्नाभिमिरेवकमग्निमुपतिष्ठतेअग्निर्वि रा॰मं॰
संवत्सरंनप्रत्यवरोहन्प्रक्रमिष्यन्॥ यावज्जीवंचर्षतिनथावत्क्षिणः शिरसोनाश्नी ॥११॥

न्नरामुपेयान्द्वितीयंचित्वानान्यस्यभार्यांतृतीयंचित्वानेयक्षपेयान्मेत्रावरुण्यमिक्ष
यायजतेयश्चत्वारःपुरीषिणआविशतियीमनुतेषामसित्वमुत्तमः प्रनोजीवातवेक
वइतिप्रवासादेसेष्टकमग्निमुपतिष्ठते॥ उपत्वाग्नेदिवेदिवइत्यनेनान्येषामग्निंचिन्वते
क्यासोत्रामण्यायजेत॥ पुनःश्चित्तिमस्त्रिंतायेनारुषयस्तपसासत्रमासतेत्यष्टाना
नायजुषउपधायाष्टौलोकंपृणाः पुरीषेणचितिमेषादयति॥ एकादशद्वितीयस्यांद्वाद
शतृतीयस्यांसोमेनऋध्नुकामः पुराचितेपुनश्चित्तिंचिन्वतेवाव्याधारमाणोव्या
धारितामुत्तरंवेदायेषुग्निर्नसंभवेतेषुपुनश्चित्तिमयंसोअग्निरित्यष्टौनानायजु
षस्यैवोदशलोकंपृणाः सापंकविंशसयंतेयोनिंकृणुतेयइत्यग्निंनिदधातिनिदधाति
॥ इतिनावस्त्रेचयनेद्वितीयोध्यायः॥२॥ ॥समाप्तंचयनम्॥ ॥

अथवाजपेयः॥ ॥शरद्वाजपेयेनयजेतस्वाराज्यकामोब्राह्मणोराजन्योवास
मदशदीक्षास्तिस्रउपसदःसरासंधापयेत्रिश्चितेसिध्यमाखरंकरणाद्दक्षिणस्यह
विर्धानस्यपश्चाद्दक्षंत्रितिप्रस्तातादितीयंखरंकरोति॥ समुत्खातमनालार्यपुरीषंसिध्य
मातक्षणात्खादिरश्चतुरस्रः समदशारत्निर्पोगोधूमपिष्टानोचषालेनोर्ध्वंचषाला
दतिरेचयतिसिध्यमारश्नाकालाद्दशनांपरिधीयसमदशाग्निधासोग्निर्यंवष्ठय
तिसिध्यउपवसथः॥श्वोभूतेसमदशोवाजपेयः षोडशिमान्रथंतरंदृष्टोदेवसवि
तृः प्रजापतिर्यज्ञंप्रसवयन्प्रसवयज्ञपतिंभगायेतिसवनादिषुजुहोति॥ सिध्यमा
पात्रप्रयोजनादर्शपात्रस्थालीप्रयुज्यपंचैडापात्राणिप्रयुनक्ति॥ दक्षिणस्मिन्नं

सेसस्रुशप्रजापतिपात्राणिवायव्यानिप्रयुनक्ति॥ सध्रुचाणिप्रयुज्यायस्मिन्नुखरेप्रतिप्रस्थातासस
दशमार्त्विकानुपयामन्वालब्धोणंच सिध्यमासवनीयकलशानाꣳ सादनात्सुराकलशंप्रतिप्रस्था
॥१२॥ तोकरदेशआग्नीध्रस्यमर्धनिसादयित्वोपरयाद्वारापादयतस्मिन्नुखरेसादयति॥ निग्राभ्या
स्रुपजमानंवाचयित्वादधिग्रहपात्रेहोत्रचमसादद्राभ्यंगृह्णासग्निः प्रातःसवनादितितृ
तीयंग्रहं॥ विश्वेवामरुतइतिद्विभागमिदं॥ तृतीयसवनमितिसंपूरयतुग्नयेत्वा
प्रवृतामीतिप्रभृतिरेकेकेनपर्यायेणदोदावꣳ श्रप्रवृहतानेकधासंगृह्यरशनांतापा
तंन्याधूनोमीप्रभृतिभिर्द्वाभ्यांसरुसरुत्यहमाधनोरुपयामगृहीतोसिभ्रुकंत्वाभ्रुकशुका
यगृह्णामीत्यभिमृशत्यसन्नोहयतउत्तरेणहोतुर्गच्छतिदक्षिणेनाग्निंप्रयम्ययहंदक्षिणंपरि
संधिंप्रसवस्थायककुभंरुपंवृषभस्यरोचनइतिजुहोति॥ प्रतिपरिक्रम्य यथास्थानंपात्रंसाद
यत्रुशिकुतंदेवसोमेतिप्रभृतिभिरेकेकेनपर्यायेणदोदावꣳ श्रप्रसवंसृजति॥ दक्षिणाददा
ति॥ वासो॥ धिवासो॥हिरण्यं॥ धेनुश्चतस्रोष्टौदशवाꣳ श्वदाभ्योयोरुपाꣳ श्रुमवनादानंप्र
भृतिसिध्यमाधिषवणफलकयोरभिमंत्रणात्प्रभृतिकामस्यांशुंगृह्णीयादुपसर्जनप्रभृतिनव्य
वानेदाहोमात्॥ यदिव्यवानेदाहोमात्॥ यदिव्यवानेत॥ आनः प्राणएनुपरावनंरिक्षादिव
स्परि॥ आयुरधिष्ण्याअधिमृतमनिप्राणायतेतिहिरण्यमक्षिण्यानयति॥ होत्रचमसात्सरु
दुपसृज्यसरुरभिषुणोतिकयानश्चित्रआभुवदितिमनसानुदुसतुदधिग्रहपात्रेनलिनासरु
दानयति॥ दध्नेवायदीमन्वेतिजुहोतिइंद्राग्नीमेवर्चः कृष्णांवर्चः सोमोवृहस्पतिः॥ वर्चोमि

विश्वेदेवावर्चोमेधनमश्विनेसपउपस्पृशतꣳ श्वदाभ्योगृह्णाते॥ सहस्रदक्षिणेसर्ववेदसदक्षिणेसत्रे॥
विश्वजिति॥ सर्वपृष्ठे॥ वाजपेये॥ राजसूये॥ अश्वमेधेवापꣳ श्रोरश्मिषवप्रभृतिशिरमामंथिनो
ग्रहणादंतरुक्थ्यआग्रयणंगृह्णातोपयामगृहीतोसिदृषदेतिप्रभृतिभिः षंडदेवत्यानिग्राह्या
नगृह्णासरुक्थ्यंगृह्णाति॥ सध्रुवंगृहीत्वानाशुक्रधांसंतिपावयेत्॥ द्रोणकलशंबिभ त्सप्रति म
प्रस्थातापुनातुनपवित्रेणेतिसरामतिपावयति॥ कुविदंगवयमितिशुक्रधारयाध्वर्युः
सप्तदशप्राजापत्यागृहान्गृह्णात्यावित्रेतिप्रतिप्रस्थातापयामिपुस्कराग्रहाव्यासंप्राजा
पत्यानांग्रहणं सादनंच॥ ॥वाजपेयेप्रथमः खंडः॥१॥ ॥सिध्यमारशनाकालान्॥
रशनांपरिवीयपश्चनुपाकरोत्याग्नेयमजमैंद्राग्नमजमैंद्रꣳ वृष्णिꣳ सारस्वतींमेषींमारुतीपृ
श्निꣳ वशाꣳ सारस्वोमेषोसप्तदशप्राजापत्यानजानूयामाꣳ स्रुपशमनेकरूपान्यथाम्नातं
वपाभिश्रयंति॥ सिध्यमामाध्यंदिनीयांनांनिर्वपणात्॥ माध्यंदिनीयान्निरूप्यनेवारंनिर्वपंति॥
बार्हस्पत्यंससप्तदशशरावꣳ सिध्यमाधिश्रयणात्॥ माध्यंदिनीयानधिश्रित्यनेवारंपयसि
श्रपयति॥ सिध्यमाप्रचरणात्॥ माध्यंदिनीयैः प्रचर्यनेवारेणप्रचरति॥ बृहस्पतयेऽनु च
ब्रूहि॥ बृहस्पतिꣳ यजेसुपांश्रुदेवतेनसमानंस्विष्टकृत्समानानीडाधनेवारंचात्रालेवद
धाति॥ सिध्यमादक्षिणाकालान्॥ षोडशऋत्विजोहिरण्यस्रजआबंधने॥ वाजस्यनुप्रस
वेमातरंमहीमितिरथमुपावरोहतिदक्षिणतः प्राग्वंशस्याहिन मंशंतरमतम श्च
श्रुभेषजमितिस्थानस्थपयंतिवायुर्वात्वानुर्वातेतियुनक्त्यापान्नपादाशुहेमनितिरश्मि

शानि प्रतिमार्ष्टि नृ॒ञ्जीषो॒ऽशरथा युज्यते॥ दक्षिणो॒ होमो हुत्वा सप्तदशांसप्तदशानि॑ति॥ सप्तदश दासी॥ सप्तदशहस्तिनः सप्तदश गवांशतानि॥ सप्तदशावीनां सप्तदशाजानां॥ सप्तदशरथाः सप्तदशरोहणानि॥ सप्तदशसप्तदशानि पुष्कलेः पूरयित्वा॥ यजुर्युक्तमध्वर्यवे ददाति॥ गा अग्रतो नयंति॥ मध्यतश्चेतराणि॥ पश्चाद्रथान्॥ तासुदक्षिणा सक्थ्यालंभने यजुर्युक्तोव निष्ठन॥ उत्तरत आग्नीध्रस्यानरे माहेंद्रकाले शिल्पानि व्यापारयंति॥ दीक्षितदुंदुभयो वदंति॥ उत्तरश्चात्वालस्य रथाक्षं निघ्नंति॥ तस्मिन्नुरथचक्रंघ्नंति॥ मुंचतोदुंबरंसप्तदशारं सप्तदशोषुदानश्वत्थपर्णेषूनध्याश्वतुर्वंशेषुउपनह्यति॥ चतुरश्चनुरः पंचैकस्मिन्देव स्यसवितुः प्रसवेसत्यसवसोवर्षिष्ठेनाक्ष्ण वाचयत्यग्निरेकाक्षरमुदजयदिति॥ त्रीन्पर्यायान्त्यएकाक्षरायछंदसेस्वाहेतिसप्तदशहुनोर्जुहोति॥ विष्णोक्रांतमसिविष्णोर्विक्रांतमसि॥ विष्णोर्विक्रमणमसीतियजमानंयजुर्युक्तायप्रक्रमयति॥ अंकून्यंक्ष्वमित्तोरथयेध्मांतावा तग्निमक्षियेसंचरंति॥ दूहेरेहेतिः पतत्रीवाजिनीवोस्तेनोग्नयः पथ्यापालयंतिति चक्रे क्षिमंत्रयते॥ वनस्पतेवीड्वंगइत्यधिष्ठानम्॥ देवस्यत्वयँसवितुः प्रसवेसप्तसवनस्यबृहद्रथंतरयोः बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांवनस्पतेवीडुवंगइत्यधिष्ठानम्॥ देवस्यत्वयँसवितुः प्रसवेसप्तसवनस्यबृहद्रथंतरयोः स्पतेवीजिनोवाजजिनोवाजंजेष्मेतिरथमारोहति॥ वाजँवोजिनोजयंतेसनुवाकंनिगद्य वरोऽसवरूढ इतिहितोराजपुत्रआरोहत्याजिनीवाजिनीवतीयश्वाजिनीमादयते॥ वाजिन्नग्नेसप्तिरसीत्यश्वानधिष्ठापयति॥ पिशंगइतिसानारोहत्युत्तरश्चात्वालस्यसप्तदशस्विचुत्रत्या सेवोदुंबरीःस्थूणानिघ्नंति॥ तांकृष्णसाचक्षते॥ तांप्रदक्षिणंकृत्वात्रसायंति॥ ॥वाजपे

 ॥ साहेंद्रंरहस्तोत्रमुपाकरोति॥ पत्नीर्दर्भमयंवासः परिधत्ते॥

तीर्थेऽयजमानः क्षौमंसर्पिषिपर्यस्तमभ्यंजनेवायूपमारोक्षंयजमानः स्योरोहावेहीतिपत्नीमामंत्र यते॥ स्योरोहसेनिप्रसाहाहवंवोताभयोरोप्यामिक्ष्वायुर्यज्ञेनकल्पतेप्राणायज्ञेनकल्पतइतिसं निश्रेणि गँयोरोहति॥ विशऽउपतस्थेऽउपतिष्ठतोऽन्यायत्वाजायत्वावाजजिन्नायेतेपक्षपुटेराघ्नते॥ नम स्तिपर्यावर्तन आमावाजस्यप्रसवोजगम्यादितिरथेषुऊनरासतेषुजुहोनीद्यवाचंवदतिदुंदु भीन्वदतोनुमंत्रयति॥ जीजयतवनस्पतयइंद्रायवाचंविसृज्यध्वमितिरथविमोचनीयंजु होसाजिसऽउभ्यः कृष्णमेकेकंत्रपछयति॥ वाजिनोवाजेजितोवाजंजित्वावृहस्पतेर्भागमव जिघ्रतमितियजुर्युक्तस्यधुर्यैर्नीरमुपघ्रापयति॥ वाजिनोवाजजितोवाजंजित्वावृहस्पते भागंनिर्जेथामितिपक्षावुपस्थयोर्जयंतिमार्ष्टि॥ यंत्रीराडयंत्रीयसियमनोधत्रीयंसिध्रुणा कृष्णेसाक्षेमायतेसुवरोहति॥ तेजोसीतिहिरण्यंवरोहते॥ पुष्टिरसीतिवस्ताजिनंसंद्या जसंद्यांकृष्णाजिनमास्तीर्यवस्ताजिनंपशुकामस्यविष्णोक्रांतमसिविष्णोर्विक्रांतमसिविष्णो विक्रमणमसीतियजमानमासंदींप्रक्रमयति॥ दिवंप्रोर्णुनीमारोहतमारुह्यप्रयश्येत्॥ एकताम नुष्याणांकृष्णेसमायरंयेपोषायतेत्यासंदीमारोहतमनुमंत्रयते॥ ओषधीरारण्याग्राम्याश्चस र्पिषासंसृज्यवाजंसमोदुंबरेणस्कंदेनजुहोत्यग्नेअंगदेहनइतिसप्तभिर्व्याख्यातोभिषे कोथास्मैऽउंबरंप्रयच्छतिऊर्दुंबरंसप्तदशशलाकंछदिरसीतियजमानः प्रतिगृह्णातिसमासेश स्त्रेमादनेऽध्वर्युर्मुखंचातिग्राह्याणांमाहेंद्रमतिग्राह्यानुपतिष्ठेत॥ इंद्रायस्वाहेतिवषट्कृतेजुहोत्यवेतिग्राह्याणांत्वक्षीमनुवषट्कृतेतिग्राह्यान्भक्षयेत्ययथामाहेंद्रसिध्मासोऽ शीर्षन्नसेभ्योः पात्रेतुशोऽशिकेषुवाजपेयकानुन्नयति॥ होत्रचमस मुख्यानसर्वेभूतभ

तोहोत्तचमसमादत्ते ॥ अध्वर्युमुख्यं चप्राजापत्यानां संप्रेषस्थसंमाभक्षणपृच्छति पूर्वयाद्वारा प्रोक्षः अ ३
सोमस्यक्रामति ॥ विप्रुषस्त्वा विषामनाधृष्ट्यपरयाद्वारा प्रोक्षः करोपयामि ॥ प्रजापतेर्यस्त्वाहेति
॥१५॥ वषट्कृतेजुहोति ॥ प्राजापत्यानां तूष्णीमनुवषट्कृतानुदेचोंगारानुपोह्यस्रुग्यहान्गृह्णाति शुन्ध
भं० मभक्षान्त्समेभक्षयंत्यर्ध्वशुंचस्करोपयामाश्राजिस्रद्भ्याहरंति मधुष्टालं ब्रह्मणेसौवर्णं राज
तंवोकुर्दं प्रतिहिनाय मुख्यंस्रुग्राहाणामनुयाजैः प्रचर्यसिध्मासं स्रुग्नवाजपेययाजीकं
चनप्रमुचरोहेन्नप्रस्कंद्यथावय संचेदाजपेययाजिनं संम्राडिसेनमाचक्षीरन् ॥ ३ ॥ ॥
इतितृतीयोध्यायः ॥ ॥ उभयंदादशाहः सवामहीनश्चेकोबहवोवाऽपावानोहीनेनयजेरं स्नानदीक्षितायाजयेयुः ॥ तेषां याजने ॥ दोषत्रयोदशानामुपसत्सेकोदीक्षेत ॥ गृह
पतिसप्तदशः समानकल्पत्याः स्वयमृत्विजो ब्राह्मणाः सत्रमुपयुस्तेषांदानं निवर्त्तेता ॥ दितो
वरणनिर्देशआयत्तिनयज्ञक्रध्वेः मानसेहस्त्काग्रहपतेरग्निषुमध्यतः कारित्रभृतयो
ग्नीन्सन्निवपेयुः ॥ भवतन्नः समनसावितिजपेत्तूष्णीमितिवपेद्वेषांचाधिनिचापयुः ॥ सावि
त्राणि हुत्वाव्यपादायाग्नीन्पृथगग्निहोत्राजुहुयुः ॥ सिध्मोस्वायाः करणाद्गृहपतेरग्निषुध्रु
नपचनंकुर्युस्तन्युप्यपशुबंधेनयजेरन्यथेष्टकाश्चागुपसद्भ्यः स्युः ॥ सकृत्कर्मावि प्रतिषेधेस
र्वेषांयाजमानंमेकवदाम्नातमदेहेतवहुषु ॥ सिध्मान्प्रावशदेवं होतारं स्त्वासवौन्त्र
वृणीते ॥ समानगोत्रान्यवहितांसकृत्सकृत्प्रतिपुरुषंयवहितान्समानेव्यपादायाग्नीन्पृ
आ ध्वगग्निहोत्राणिजुहुयुः ॥ सिध्मादीक्षणीयायाश्चत्रीपक्षस्यसमस्यां प्राग्वंशंसन्युप्यदीक्षेरन् रम्
॥ सर्वेकल्पन्तः ॥ सर्वेयजमानभागंप्राश्नंत्युपसदनप्रभृतिपावनांतमेकेकस्यगृहपतिनध्वर्युर्म ॥१५॥
ध्यतःकारिणोदीक्षयति ॥ प्रतिपत्नीरथर्युमुखान्प्रतिप्रस्थातारंहोतृमुखान्प्रतिप्रस्थातारंहोतृमुखान्नेष्टृपत्नीःप्र

तिप्रस्थातामुखान्नेष्टृनीषिन ॥ उन्नेतापत्नीर्नेष्टृमुखानुन्नेतापादिनः ॥ सएपत्नीरन्योब्राह्मणउन्नेता
रंसिमापूर्णाहुतेः कृष्णाजिनदीक्षादिप्रावरणांतमेकेकस्याः सिध्मसमिदाधानं ॥ रुक्मंप्रतिमोच
नादिवात्संप्रांतमेकेकस्यमुष्टिकरणाद्यावदनांतमेकेकस्य ॥ दीक्षंकर्मसिध्मं ॥ व्रतान्तमंज्यान्स
र्वेषांव्रतेष्वहीनेभवंतिं चत्वारिंशद्दादशदीक्षाः ॥ सिध्मान्क्रयात्सषोडशिकेधिकर्णंराजक्रयणी ॥
द्वादशोपसदः प्रथमायांव्यूहनांतंकृत्वावसति ॥ श्वोभूतेसर्वमिधिष्यंते ॥ व्रतेनेत्रावरुणाय
दीक्षिनदंडंप्रयच्छति ॥ सिध्मउपसथः ॥ श्वोभूतेप्रायणीयोतिरात्रः सिध्मारात्रोपावहरणा
दन्येनवाससाद्वादशंभागमुपावहतिसिध्मासतनुकरणान् ॥ सतनुकृतंपंचधाप्यदुग्धाणग्रहे
रश्मिशस्तयंपुरोभरतिपर्यायेप्रतिदिशंपंचमेनमध्ये ॥ प्रायणीयोदयनीययोर्दशमेचाहन्यं श्व
दाभ्ये ॥ प्राणग्रहाश्च ॥ सिध्मावरादष्टविधशकलानारायाश्रावमृतुग्रेषादिभिर्हीनते ॥ यथाम्नातं
होतारमग्निर्दीनांविशांपुरएतेमरुत्वंतोयजमानमनुष्याणामिंद्रस्त्रैधातवेनयजमानं सिध्मामभ
क्षणान् ॥ गृहपतिर्यजमानचमसंभक्षयति ॥ सिध्मादक्षिणाकालान् ॥ दक्षिणोहोमोहुतेदमहं
गोकल्याण्यैकीर्त्यैस्वर्गायलोकायामतायदक्षिणांददामीतिदक्षिणापथेनकृष्णाजिनानिधुन्वंतो
हरहरग्नेजेयुः ॥ प्रासर्पंकंचदक्षहिरण्यंवासोगवंं श्वादन्यादहीनेसहस्रं समविधाविभ
ज्यान्वहंदक्षस्तेमहनिविषाणाग्रासनंसव्यविसर्जनंच ॥ सवनांतेषुच्युत्सर्पति ॥ पुरस्तायज्ञा
यज्ञीयस्यवसतीवरीरुपहांति ॥ सिध्मान्हार्योजनान् ॥ अतिप्रेषितआग्नीध्रः स्वस्यशिष्यस्य
पश्चात्सदः समासिंद्राग्निभ्यांत्रत्र वीनिमित्रावरुणाभ्यांविश्वेभ्योदेवेभ्योब्राह्मणेभ्यः सोमेभ्यः
सोमपेभ्योब्रह्मन्वाचंयछेत्सावेदयति ॥ पत्नीसंयाजानान्यहानिसंतिष्ठते ॥ तदनुवाचंयछंत्सुयाश्चाग्ने
सीतिसर्वत्रायश्चिंहुत्वासमिधआदधाति ॥ इध्मावहिः सन्नह्यपरिहतास्कवसतीवरीष्वाचं

विसृजते॥ ॥ वाजपेयप्रथमः खंडः॥१॥ ॥अन्वहं दृश्याः षडहस्तायते॥ तस्यविरग्निरामारथंत
रंसाम॥ सिध्मोहिष्पवमानः॥ प्रायणीयोदयनीययोर्बर्हिः स्रुवतेमसीतरेषु॥ महेदुस्यरथशब्देनदर्भा
भ्यांस्तोत्रमुपाकरोति॥ सर्वत्रपृक्तसृष्टिरित्येषुदर्भोबर्हिर्वेदिरथंवर्तयतहरयेतिविमोकान्त्सारंभान्त्सारो ॥१५॥
हाऋक्षमत्यावहसंतानाश्चवसतीवरीरिध्मावर्हिः पवमानोदोहनम्॥ श्वस्त्यागतऊर्ध्वमाग्नीध्रमावेदय
ति॥ पंचदशउक्थ्योरहस्साम दुंदुभिशब्देनस्तोत्रमुपाकरोति॥ यदिनस्तनयेत्॥ सप्तदशउक्थ्योवे
रूपंसामोपवीजनेनस्तोत्रमुपाकरोति॥ विधिरिति ब्राह्मणंयथावाजपेयएकविंशःषोडशीवैरा
जंसामाः॥ अयंपिपवस्वेत्याग्नेयमतिग्राह्यंगृह्णासत्रेभ्यस्तेजसाजुहोमीतिजुहोस
त्र आयुःकरोतिभक्षयतोऽरणीभ्यांस्तोत्रमुपाकरोत्यवकामास्तीर्यहविरुरावग्निंमंथति॥ तमध्व
र्युर्भवतनः समनसाविप्राहवनीयेहुवा॥ त्रेध्योअग्नइतिविराजाग्निंजुहोति॥ त्रिनवउक्थ्यः॥ शाक्वर
सामभोजस्तदसातिस्त्रिषइत्येंद्रमतिग्राह्यंगृह्णातींद्रस्यत्वाक्षत्रस्यत्वौजसाजुहोमींद्रोजस्कारेतिभ
क्षयतोऽग्निः सावकामिस्तोत्रमुपाकरोति॥ सꣳहृदयमानाःकस्तवते॥ समाममाज्जीयेतिनयंति॥
त्रयस्त्रिंशउक्थ्योरेवतसामाग्निः अनस्यकेतवइतिसौर्यमतिग्राह्यंगृह्णाति॥ सूर्यस्यचत्वौषधी
नांचक्षुर्वर्चसाजुहोमीतिजुहोति॥ सूर्यभ्राजस्कारेतिभक्षयतः ॥स्वयमतुर्यजुषंघृणहः॥त्रे ष्वं
षणयाज्यꣳसंदधाति॥ येयजामहेग्निनाध्वर्यूआध्वर्यवाहतुनासोमंपिबतःग्निनापिब
तमधुक्षीरमग्निश्चिन्वर्तुनायज्ञवाहसाइतिसमृद्ध्यै॥ अवंत्रिमद्यदिन्नवाहणꣳरथꣳयुं राम
जाथामिहवाꣳविमोचनं॥ इन्द्रंहवींषिमधुनाहिकंकतमथासोमंपिबतꣳवाजिनीवसूरितिव्यूढे ॥१५॥
अग्निंगृहपतिंगाईपत्यादितिसमृद्ध्यै॥ व्यृद्ध्यैन्यतृणुबह्मताः॥ नवाꣳवाज्यनेनस्तोत्रमुपाक

रोति॥ तृतीयसवनउक्थ्येषुशिक्षंप्रतिगरोबालखिल्यानेत्रावरुणाविहरंति॥ वृषाकपिंब्राह्मणान्
शꣳसीशꣳससे॥ वषामस्तमछावाकः॥ षडहेसꣳस्थितेमध्यश्नंति॥ घृतंवा॥ उक्थ्यछंदोमा
स्तायंते॥ चतुर्विꣳशस्तुश्चतुश्चतारिꣳशोऽष्टाचतारिꣳशः॥ ॥वाजपेयद्वितीयःखंडः॥२॥
चतुर्विꣳशोग्निष्टोमोदशममहरविवाक्यंतस्मिन्नपहतायप्रतिरूपैःशब्दैःपरिहरेयुस्तथाचे
न्नशत्रुब्रह्मगृहपतिरूपदुष्टोवाविद्रूयस्तानिहोत्रेवेदयेरꣳस्तामनुष्टुभःपरोक्षंसंपादये
त्॥ पत्नीसꣳयाजांतेत्रांचोभ्युदेत्यअयꣳसहस्रमानवोयशाःकवीनामतिज्योतिर्विधर्म
बभ्रुःसमीचीरुषसःसमैरयदरेपसःसचेतसःस्वसरेमन्युमिश्रवोगोरिताहवनीयमुपतिष्ठं
ते॥ सदःप्रस्तोपविशंति॥ हविर्धानंप्रपद्याध्वर्युमानꣳसंग्रहंगृह्णानमांपात्रंकृत्वावायुꣳसो
मुषयामगृहीतोसिप्रजापतयेत्वेतिमनसाग्रहणेसादनेस्तोत्रोपकरणंचसार्पराज्ञोपराची
मुक्त्वाहोतारमीक्षते॥ तास्वध्वर्युमनसाप्रतिगृह्यसध्वर्योब्रह्मचदावेसामंत्रयते॥ ॥ओꣳ
तरिसध्वर्युवसायंचतुर्होतॄन्होताप्याचष्टेसहषट्होत्रासस्यहोतारमंतरतः॥ ॥ओꣳहोतस्तथा
होतरितिप्रतिगृह्णाति॥ प्रतिगीर्यचतुर्होतॄन्होतरिस्कृत्वाप्रजापतिꣳस ॥ओꣳ होतस्तथाहोतरितिप्रतिगृह्णाति॥ प्रतिगीर्यचतुर्होतॄन्होतरिस्कृत्वाप्रजापतिꣳस
प्तदशꣳव्याचष्टेऽध्वर्युहोतर्यंवाध्वर्युः प्रजापतिंसप्तदशंयज्ञेन्वायत्तꣳवेदक्रꣳक्षंति
वैतेसन्निणोनेषायज्ञोसप्यतेप्रजापतौयज्ञेनप्रतितिष्ठसोश्रावयेत्याह्यातमेषवैप्रजापतिःस
प्तदशोयज्ञेन्वायत्तोयद्यनुवाक्यायाएतियदियाज्यायाअतश्चदेवेनतिनेषाꣳयथतेप्रजापतौ
यज्ञेनप्रतितिष्ठेसोमध्वर्योस्तथाध्वर्योरितिप्रतिगृह्णाति॥ प्रतिगीर्यसमासमशस्त्रेगृहदानप्रभृति

मनसाकुर्वेत्याभक्षणात्समीक्षणमुपहवोजगदंदसाभक्षयत्रधिषायमदद्दृंहध्वंतिरिहस्थधंतिरिति प्रभृतिभिरेदुंबरीमारभ्यवाचं यच्छंत्याधिदृक्षसर्यादावानक्षत्रदर्शनादनंतरिक्षंमंतोधिष्ण्यान् ध्वर्यूंरुक्षाजिनमन्वारभेतेसमन्वारब्धौप्राचोभ्युदेत्ययुवंतमिंद्रापर्वतापुरोयुधाबोनः पृतन्या दयतंतमिध्मंतंवद्रोणंतंतुमिध्मंतंदूरेचतायसत्सद्दह नंयद्दिक्षन्नस्माकंशत्रुन्परिभरं विश्वतोदुर्मधिर्पीष्ठविश्वतइत्साग्नीध्रीयमुपतिष्ठंतेद्वयीसमिआदधतेवराहं श्वदृणतउदय नीयोग्रहः प्रायणीयेनव्याख्यातः॥ समिधःसंतिष्ठंतेवापनकालेसशिरवानिवापयंते दृथगुदवसानीयाः॥३॥ द्वादशाहेग्रहायाग्नेद्वायग्नौप्रायणीयादयनीययोदिशामप चाह॥ पूर्वस्मिन्पृष्ठ्यहऐंद्रायवाग्नं शुक्रामाग्रापणाग्रंसमुनरस्मिन्पृष्ठ्यन्हेछं दोमेषुवज्यनीकानभ्यस्येत्॥ दथव्यूढ आग्रायणाग्र मैंद्रवायवाग्रं॥ द्वेशुक्राग्रयणाग्र मैंद्रवायवाग्रमुपां शंत्रिषवोद्वादशकृत्वोकृत्स्नएकादश॥ कृत्वोयछंदोमेवैकादश कृत्वोद्वादशकृत्वोअष्टोकृत्वएतेनकपालंयोगाव्याख्याताभक्षमंत्राःश्चपवमानानुमंत्रणानिच॥ मृहंद्रायओजसेतिगायत्रीमाहेंद्रस्यपुरोरुणवत्समिंद्रेनिछंदोमेषुच॥ पशुकल्पोवि हुतानेकादशिनानाकृतः॥ आग्नेयोजउदयनीयेसशंदुंदवसायदृष्ट्यंशमनीयेरश्मिषु मेः सहस्वदक्षिणेर्यजेरन्॥ द्वादशाहप्रकृतपः स्वत्राहीनांगवामयनयमाधीयक्षस्य द्वादश्यांदीक्षेरन्॥ सिध्यमाप्रायणीयातिरात्रात्॥ तस्माद्ध्रिमुक्थ्याश्चतुर्विं शः प्राय णीयास्तोमिकवः पउहोज्योतिरग्निष्टोमोगोरुक्थ्योआयुरुक्थ्योऽगोरुक्थ्यः॥४॥ ॥

आयुरुक्थ्यज्योतिरग्निष्टोमसंचनुरभ्यसेत्॥ दृष्ट्यंषउहमुपयांति॥ समासंस्तेनचतुरोमासानूयंति॥ त्र योमिप्लवाः षउहाः दृष्ट्यः षउहो॥ भिन्नित्रयः स्वरसामानोमिष्टोमाश्चोर्वा॥ तेषहंसंतनोतिग्राह्याःस र्वत्रोपयामसासादनंचोपयामगृहीतोसिप्रजापतयेत्वाप्रजाभ्यइतिजुहोसंतरिक्षायत्वावनस्पतयइति गृह्णासघतेयोनिरंतरिक्षायत्वावनस्पतयइतिसादयत्यंतरिक्षायवनस्पतयइतिजुहोत्यद्भ्यस्त्वौषधीभ्य इतिगृह्णासेघतेयोनिरद्भ्यस्त्वौषधीभ्यइतिसादयत्यद्भ्यओषधीभ्यइतिजुहोत्यसावादित्योद्यहः समासः पूर्वपक्षएवसभार्यस्तस्माद्ध्रिविषुवान्॥ सदिशाकीर्यः॥ वाजपेयेचतुर्थःखंडः॥४॥ ॥ एकविं शोग्निष्टोमउदितेप्रातरनुवाकः सुपाकरोति॥ तस्मिन्नतिग्राह्यान्गृह्णाति॥ वृतांसंत नीनुदसंजानवेदसमिनिसोर्यमाहृतांस्संतनोनोषधीभ्योवन स्पतिभ्योंतरिक्षायप्रजाभ्यः प्रजापतये॥ वाचस्पतिमितिवैश्वदेवकर्मणमयाविष्ठेतिप्राजापत्यं॥ सौर्यंजश्चेनउपालंभ्य उपांशु देवतोययस्मिंतेहार्योजनस्यात्॥ सूर्योदिवोदिविषद्भाविश्वान्मुचत्संहसः॥ सनःपरिषदं तिजुहोसन्नरस्मिन्पक्षस्याहृताः स्वरसामनोमिप्लवाश्चोर्ध्वविषुवतः स्वरसामानस्तेषांवृताः संतनयस्तेषांप्रथमेकृत्तामाणमिसादियमतिग्राह्यंगृह्णाति॥ स्वोभूतेवैश्वकर्मणंनौव्यासं महाव्रतानूगृह्णाति॥ विश्वजितः शिल्पःसर्वपृष्ठेमध्यंदिनेपृष्ठेषुशिल्पापृष्ट्यः षउहस्त्रयस्त्रिं शारंभणः॥ त्रयोमिप्लवाः षउहाः पृष्ट्यः षउहः॥ त्रयस्त्रिं शारंभणः॥ चत्वारोमिप्लवाः षउहाः समासस्तेनचतुरोमाननयंति॥ त्रयोमिप्लवाः षउहाः॥ आयुश्चगोश्चद्वेअहनी॥ द्वादशाहस्यदशरात्रान्यूर्ध्वविषुवतोष्टाविं शस्यहोमप्रकृतेचातिरात्रश्चमासइतिद्वेसंभार्ये मथैकसंभार्यः पृष्टेःषउहस्त्रयस्त्रिं शारंभणश्चत्वारोमिप्लवाः षउहाः समासस्तेनपंचमासान्

DR. BHAU DAJI MEMORIAL डॉक्टर भाऊदाजी इस्टीट्यूट स्मारक

नयति ॥ द्वयमिन्द्रवौषडहवा युश्च गोश्चदेऽहनी ॥ द्वादशाहस्यदशाहान्पूर्वे २ विषुवतश्चतुरहमम
हान्नतंचातिरात्रमासः ॥ ॥ इतिवाजपेयेपंचमः खंडः ॥ ५ ॥ ॥ महाव्रतंपंचविंशो
ग्निष्टोमउदितेप्रातरनुवाकमुपाकरोति ॥ तस्मिन्नतिग्राह्यपात्राणिप्रयुनक्त्यर्कग्रहायपंचपूर्वेद
क्षिणमुत्तरमपरमध्य आत्मनीनंदृष्टेन्द्रोव्रतेभ्यः सर्पीयाहुतेभ्यः संततिभ्यआदित्यवैश्वकर्मणः
प्राजापत्येभ्योदृष्टिग्रहायमार्त्तिकंचतुस्तनंसारस्वतायवोडशंदृष्टिप्राणग्रहेभ्यः पंचदशवैष्णवं
द्वात्रिंशंबार्हस्पत्यंत्रयस्त्रिंशमैन्द्राग्नेयथाकालंदृष्टिप्राणग्रहैरभिहरति ॥ वायुरसित्रा
णोनामस्वाहाहादेवायसवित्रेवर्चोमेदाअरसिचक्षुर्नामस्वाहाहादेवायधात्रेश्रोत्रंमेदारूपमसि
वर्णोनामस्वाहाहादेवायेंद्रायक्षत्रंमेदाअसुरसिसत्येनामस्वाहाहादेवायबृहस्पतयेयशोमे
दाभूतिरसिभूतिर्नामस्वाहाहादेवेभ्यः पितृमद्भ्योमापोषधीनांगर्भोमेदाऋतस्यत्वाव्योन्नेगृ
ह्णामृतस्यत्वाविधर्मणेगृह्णाम्यृतस्यत्वाज्योतिषेगृह्णाम्यृतस्यत्वासत्यायगृह्णाम्यृतस्यत्वामा
त्रोर्यंगृह्णाम्ययंपूरोभूरितिदृष्टिप्राणग्रहान्यथाकालंगृह्णातीडुमिद्राथिनइतिपूर्वार्ध्यादुपया
मगृहीतोसींद्रायत्वार्कवतइतिगृह्णातिघृतेयोनिरिंद्रायत्वार्कवतइतिसादयतिसमिताश्वरनोनुमइ
तिदक्षिणार्ध्यत्वामिध्यहचामहइक्षत्रार्ध्यं ॥ इमानुकंभुवनासीषधेमेदृश्यविश्वेचदेवाः ॥ यज्ञंवे
नस्त्वंचयज्ञांचादित्येरिडः सहसीषधातितिपश्चार्ध्यं ॥ तदिदासभुवनेषुज्येष्ठंयतोयज्ञउग्र
स्रुचुः नमः ॥ सद्योजज्ञानोनिरिणातिशत्रूननुयंविश्वेमदंसमाइत्वात्मनीनेयथाप्रयुक्तमि
तरंश्चतुस्तनेक्षत्रस्यनेमधुमंतमूर्मिधेनुरिवपयोअस्मासुधुक्ष्व ॥ मधुश्चुतंघृतमिवसुपूतमृ

तस्यनः पतयोमृडयंतिसुपयामगृहीतोस्यदित्यैत्वाचतुरुध्यनइतिनतीयंग्रहंमृडीकुमातरमितिद्वि
तीयभागमिदंनतीयं सवनमितिसंपूरयतेयोरदित्यैत्वाचतुरुध्यनइतिसादयतिपावकानः नि
सरस्वतीतिसारस्वतंवायुरसीतिदृष्टिप्राणग्रहानदेविष्णुरितिवैष्णवं बृहस्पतेनथमंजाय
मानइतिबार्हस्पत्यं ॥ ॥ वाजपेयेषष्ठःखंडः ॥ ६ ॥ ॥ माहेंद्रुकालेशल्यानियातयं
कपरिषक्कय्यामांसंकृत्वातुः प्रेषाहोतुः फलकेमध्वर्योः कूर्चेइतरेषां ॥ वाणः शतनंतीरदुंबर
पात्रेमौंजैर्मिस्तंतोभिः खादिरदंडोवीणाकृतिर्वत्सत्वचापिहितस्तं वेतसशारवयासमुच्छि
ष्योद्गात्रेप्रयच्छं स्तोत्रमुपाकरोति ॥ तं यजमानायप्रयच्छति ॥ तं संवादयेत्यास्तोत्रनिधानात्स
वीणिवीणाजानिपत्न्युपवादयंत्याकांडवीणाभ्यादिक्षुदुंदुभयोवदंति ॥ भूमिर्दुंदुभिः पंचमः
॥ पश्चादग्नीध्रीयस्यजानुदघ्नोर्ध्वमंतर्वेदिसवनीयचर्मणाभिहितोऽजैगलेवादिनोष्ठोदास्यः कृष्णि
न्योहतवसानामार्जालीयंदेवगवएववसरुभयोगावोगुग्गुलुगंधयः ॥ गावोघृतस्यमातरस्ता
इहसंतुभयसेवितिगायतीदंमधुकमध्वितिपादोनिहत्यप्रदक्षिणंपरितः ॥ नयेगावोमेगी
रण्यगंगायांउदकंवपुः ॥ पपुः सरस्वत्यांनद्यांनाप्रावीरुन्निगाहीरइदंमध्वित्यपरे ॥ यदाग
ह्यायरायंवदंतोग्राम्यंमांगिरदासकोक्षिभिश्चक्रध्येतेग्रामोवानडुहंस्तल्पतेवहानिदंमध्वि
त्यपरे ॥ एनावयंपूषामहेशम्याप्रचरनामिहनिगीर्यतुभ्यंमध्वआकर्वेकुष्टायथेतंनिनीयप्र
तिपर्यग्नेषमार्जालीयंश्वर्योचर्मव्यायछेनेवाशंश्वेतंपरिमंडलमिमाउध्वासिचारिणइमे
दुर्भृदमकन्निनिवहिर्वेदिश्रद्दधेमाउस्रियमेसूदकरंनिषेतर्वेद्वार्यः संजित्यप्रमदस्याद्धाति
दक्षिणस्यांवेदिश्रोणीपरिश्रितेवृषलमिथुनौभवतोपगतमिगरोपूर्वोबहुवाइमेस्मिन्स

सवनीययजुषंए

नेऽकुशलमचार्षुरपीद्धोनान्॥ नपवमानिनिबर्हिवेयपगरोबहुवाइमेस्मिन्त्सेकुशलमचार्षुः पीद्धो
जान्यवमानानिर्यंतेवेदग्निगराधूर्वोब्रह्मचारीपुरश्चलीच ॥अनायकर्मन्नवकीर्णिहु श्चरितंनि
राकृतमिनिबर्हिर्वेदिपुरश्चलीधिक्षाजारंपरस्यजनस्यनिर्मार्जनीपुरुषस्यपुरुषस्यशिश्नप्र
नेजनीयंतेवेदिब्रह्मचार्युत्तरतस्तीर्थस्यापयपणायावकाशंकृतोपरिष्टाद्धोवः वाशंः श्वेतंचर्म
निघ्नतियास्यराजभक्तिःस्यास्त्योराजपुत्रोब्राह्मणोराजन्योवैश्यस्यावटः सन्नद्धति
सन्नद्धकवचः प्रदक्षिणंपरीत्यत्रिरायम्यत्रिराबध्नाति ॥भसदिमध्येग्रोवास्रुग्भ्रा
म्यचतुर्थमस्यानिनिवर्त्तयति॥ फलकमारुह्यप्रतिगृह्णातितेक्रतुमपिवृंजंतिविश्वइतिपूर्वोर्ध्यो
दूर्द्विर्देतेत्रिर्भवतःमादनिदक्षिणार्ध्यास्वादीयःस्वादुनासजोसमिक्षन्तरार्ध्योददक्ष
मधुमनाभीयोरितिपश्चार्ध्यार्द्धृष्टिग्रहंदधिग्रहपात्रेवनयंसादिसमाहेंद्रेणहुतेऽर्यहणामात्म
नीतेवनयासाक्रीयमाणानभक्षा न्प्रसवरोहंति॥महस्तेभक्षयामिसोमंतेभक्षयामियशस्तेभ
क्षयाम्यन्नाद्यंतेभक्षयाम्यात्मनितंभक्षयतांव्याख्यातोभ्यस्मितेहोमः॥ ॥वाजपेयसम
स्थंडः॥७॥ ॥ द्वादशाहिकानामुक्थ्यग्रहकल्पएंद्रवायवाग्र्यः शुक्राग्रमित्यस्मिन्पूर्वे
भ्यस्येदारुकेथुक्रप्रभृति॥ स्वरसान्तंप्रथमानमयायुषिचेंद्रवायवाग्र्यः थुग्रमन्यस्मिन्
कृष्णिरेकादशिनास्यायनीयोदयनीययोरेंद्राग्नोतर्धापिवाक्रतुपशवः सर्वस्मिन्नेंद्राग्नावापडु
पालभ्याबार्हस्पत्यः शितिपृष्ठ्यस्मिंशेहनिद्यावापृथिवीयाधेनुछंदोमनस्यावसोवायवे
हितीयेवाचेयृग्निस्तृतीयेदित्येवचगविवाक्येवैश्वकर्मणंवृषभंरन्तिपुरुषश्रेतऽभयतोमहान्त्रते
पिवेकादशिनाविहतानभ्यसेदेकविंशास्तोतिरिक्ताःपशवेवेजावोवामनैविंशेत्रिणव

एक

मा.श्रा.सू. वर्णं राजनं ॥ ऊह्यापचारे सामान्यं यज्ञियं प्रतिनिदध्यात् ॥ कर्मांतरितं कुर्यात्सं स्कारांतरे प्राय
श्चित्तमेव जुहुयात् ॥ ऊह्यादेतोसंमंत्रमावर्तयेत् तूष्णीं वा ॥ देवतावदनयाज्यानुवाक्याहविर्मंत्रकर्म
विपर्यासे ऽनाम्नांप्रायश्चित्तानांचापदित्तन्नोअग्नेसत्तन्नोअग्नेअयाश्चाग्नेसीयेतामिर्जुहुयाद्वा
हूतिभिश्चाथवाव्याहृतिरेव होमकालेपिसर्वत्रानाम्नातप्रायश्चित्तेषुव्याहृतिभिरेव जुहुयादकालेवाच्यं विसर्ज्यवेष्टावौनिगद्य पुनर्यजेत् ॥ व्रतोपेतस्यचेदाहवनीयानुगच्छत्प्रणीतेमनसाव्रत
मुपेत्यभूरिस्रुपतिष्ठते ॥ यदिवत्साअपाक्रामेयुर्वायव्यायवाग्यप्रचर्यप्रातर्दोहेनप्रचरेत् ॥ यदिप्रातर्दोहेपरं वायव्या ॥ यदिसायंदोहमपहरेदुष्यद्धाप्रातर्दोहंद्वेधंदोधयित्वाऽर्धमात्रंचप्रचरेत् ॥ यदिसायंदोहआर्त्निनोपादित्यायव्रीहीन्निर्वपेत्पश्वोक्षतेतेष्वनुनिर्वपेत् ॥ यदि प्रातर्दोहऐंद्रंपुरोडाशं ॥ यद्यभावेद्वंपंचशरावमोदनंपचेदाज्येनाग्निंप्रथमंयजेत् ॥ धीतेष्वार्निगतेवावत्सानपाकृत्यपुनर्यजेत् ॥ यस्यसान्नाय्यंचंद्रमाअभ्युदियाद्वसात्यनिनुदेत्सायंदोहेहविरातंचनेतूतोयथाकालंयजेत् ॥ व्रतमनुत्साहमानस्याभ्युदितेष्टिर्निरूप्तेषु
चवत्सानपाकृत्यपुनर्यजेत् ॥ यदिहवींष्यपहरेयुर्दुष्येयुर्वाऽन्येनस्रुचंस्थाप्यपुनर्यजेत् ॥
यदिहवींषिमुह्येयुः पात्राणिसमधाविभज्यानुपूर्वेणप्रचरेत् ॥ सर्वस्कन्नेनेष्टदुष्टवाय
थापूर्वंपुनः संस्करणं ॥ देवानूजनमगन्नयज्ञइतिस्कन्नमभिमंत्र्यापोनिनयेदाज्येस्क
न्नेनदासंस्तेचित्रमुस्रुपमानेत्राणिमुस्तेवरम् ॥ दुःश्रुतयोरवदानमात्रेस्रुश्रुतेनप्राय
श्चित्तंथाक्षमयोः ॥ अदक्षिणेनेत्यर्वराणं समृध्यांदद्यात् ॥ यदिकपालंस्फिद्येतगायत्र्या
सोशताक्षरयासंदधामीतिसंधानकरैः शुचिद्रव्यैः संधायाथेनंकपालंधातार्धातुः पितुपि

राम. १९

ताग्निन्नोघर्मोविश्वायुर्यतोजातंतदश्यामस्त्वाहेसक्रप्रहरेदथान्यंकपालमाहवसादनाग्निमर्शनप्रो
क्षणादिकृतापूर्वयुक्तेषुकपालेषुपिसर्जेत् ॥ उपहितस्यभेदनुतस्यसंधानादिपूर्ववत्कृत्वाऽन्य
स्मिंस्रुस्रोपहितंकपालमुपधानकालेयेनमंत्रेणोपहितंतेनैवोपदध्यात्तत्स्थाने ॥ यदिकपालं
नश्येतब्राह्मणव्याख्यातम् ॥ धातार्धातुःपितुःपितानश्घर्मइतिनश्घ्रिगतमस्रुग्रहत्यनमस्ते
रुद्रायतेनमोस्तुपरायतेनमोयत्रनिषीदसीतिचाग्निमंत्रयेत् ॥ यदिप्राकूप्र...यजेभ्योबहिः
परिध्यंगारः स्कंदेत्तमग्निमंत्रयेताध्वर्युमाहिंसीर्यज्ञंमाहिंसीरितिपुरस्तात्ब्रह्माणं
माहिंसीः प्रजांमाहिंसीरितिदक्षिणतोहोतारंमाहिंसीः पत्नींमाहिंसीरितिपश्चादाग्नी
ध्रंमाहिंसीः पशून्माहिंसीरितिस्कन्नरेतोयजमानंमाहिंसीरितिसर्वत्रानुषजतिस्रुवशु
ध्नोर्वाऽहिंयज्ञंनिदधेनिर्ऋतेरुपस्थानंदेवेषुपरिदत्तमिविद्वान् ॥ सप्रजास्त्वंशत
मामदंतइहनोदेवामयिशर्मयच्छतेसादने ॥ सहस्रश्रृंगोवृषभोजातवेदाघृताहुतःस्तोम
पृष्ठःसवीरः ॥ मामाहासीन्नाथितोनुताजहामिगोपोषंचनोवीरपोषंचधेहि ॥ मानोमहांतमु
तमानोअर्भकंमानउक्षंतमुतमानउक्षितं ॥ मानोवधीःपितरंमोतमातरंमानःप्रियास्तन्वो
रुद्ररीरिषोस्तनुप्रहरन्ति ॥ तन्नोअग्नेसतन्नोअग्ने ॥ सोमानंस्वरणं ॥ सोमानंस्वरणंकृ
णुब्रह्मणस्पतेकक्षीवंतंयऔशिजः ॥ दीर्घश्रुद्योवृषभोविश्वमिन्वमृषिंविप्रंपुरएतारमध्वरं
वरेण्यं ॥ उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमध्यमंश्रथाय ॥ उदुत्तमंमुमुक्ष्यधिपाशंमध्यमंश्रथाय
॥ आबाधमानिर्जीवसइतिषड्विरभिजुहोति ॥ यद्यग्निंनिरुप्तमावहेद्यथावाहितमाज्येनोपा
स्रुयजेत् ॥ भागिनीचेन्नावाहयेदुपोत्थायावहेत् ॥ यदिबर्हिःपरिध्याहुतिःस्कंदेदग्नीधंब्रूयात्संकुष्यजुहुधीतिसयथावदानंसंपाद्यवषट्

३

मा०च०सू० कृतेमध्यपाणिनाजुहोतितस्मैपूर्णपात्रंदद्यात्॥ भवतंयेस्वाहाभुवनपतयेस्वाहाभूतानांपतयेस्वाहेति अ० ५
बहिःपरिधिस्कन्नमभिमंत्रयते॥ कालातिपत्तौपाथिकृतंनागतेच॥ यदिप्राकुनिर्वपणात्पौर्णमास्याममा
वास्यांवाकालःस्यान्निःस्पर्शयेदाग्नेयमष्टाकपालंपथिकृत्याय्यंजभेत्॥ उत्सृष्टेचेतूष्णीमेवौदनिकंसहा
स्निःप्रयायाद्नुगच्छेत्कालंवातिनयेत्पुनर्वैश्वौदनंपक्त्वानक्षत्रेसमिधआदध्यात्॥ इतिप्रा
यश्चित्तसूत्रेप्रथमःखंडः॥१॥ ॥अग्निहोत्रायचेदुपस्थानिषीदेतूयस्मिन्नोनिषीदसितनो
नोअभयंकृधि॥ पशूनस्माकंमाहिंसीर्नोमोरुजायमीदुषेइत्यभिमंत्रयते॥ उदस्थादेवयदित्ति
रायुर्यज्ञपतावधात्॥ इडायकृण्वतीभागंमित्रायवरुणायचेत्यथाप्योदपात्रमथसमुखेचोप
गृह्णीयात्॥ यस्यान्नंनाद्यात्तस्मैतांदद्यात्॥ अग्निहोत्रंचेत्प्रागधिश्रयणात्स्कंदेत्समुद्रंवः
प्रहिणोमीत्यपउपनिनीय॥ यद्यदेदुग्धंपृथिवीमक्षकृत्यदोषधीरत्यस्पृक्षद्यदापःपयःपृथि
व्यांपयओषधीषुपयोअघ्न्यास्वत्सेषुपयोगृहेषुपयोस्कन्नंरुसमिमंत्रयतेयदिदुह्यमानावभिंद्या
दन्यामार्यकृतंप्रक्षाल्यपुनर्दोहयेत्॥ यद्यधिश्रितंस्कंदेत्तिव्याख्यातम्॥ वारुणींनिगद्यवारु दि
णाज्यंजुहुयात्॥ यदिप्राचीनंस्रीयमाणंस्कंदेत्प्रजापतेनविश्वमितिनैवाद्युनमसिस्वाहेत्य
भिमृशेदश्वक्रीडवज्जिनयेत्॥ यद्यधिश्रितंशिरःशिरायनस्यासमोषामुमितिब्रूयात्यंदि
द्यात्॥विष्यण्मध्यमपर्णनद्यावापृथिव्यचेतःपरिध्यवनयेत्कीटावपन्नंप्राजापत्यचरुवल्मीकव
पायामवनीयभस्मिकृत्यनिष्ठते॥ विष्यण्यंवावल्मीकवपायांकीटावपन्नमेतःपरिध्यावृष्टेमित्रो ॥२०॥
जनान्यातंदन्यांदुग्ध्वापुनरग्निहोत्रंजुहुयात्॥ यदिपूर्वस्यांहुतायामाहवनीयोनुगच्छेदग्निर्दीसे रामू
दारावग्निरितिस्रिरण्यंनिधायोत्तरांजुहुयादन्यांदुग्ध्वाथपुनरग्निहोत्रंजुहुयात्॥ यदिपूर्वस्यांहु

२ तइतिब्रुवाणोमित्रोदाधारपृथिवीमुतद्यांमित्रःकृषीरनिमिषमिचेष्टमित्रायहव्यंघृतवज्जुहोतेतिपूर्वामाहुतिं जुहुया ४

हुतायांस्कंदेत्तूष्णित्रंवेत्थवनस्पतेदेवानांगुह्यानिनामानितेहव्यानिकामयेतिसमिधमाधायोत्तरां
जुहुयात्॥ अन्यांदुग्ध्वापुनरग्निहोत्रंजुहुयात्॥ यदिरुद्रःपशूनभिमन्येतद्योगावोःस्रुत्यांरोहते
नचरोहयित्वासमानीयसंजूर्नीतवेदइतिपूर्वामाहुतिंजुहुयादन्यांदुग्ध्वाथपुनरग्निहोत्रंजुहुयात्
॥यदिसम्राहमतिशमायेतान्नेदुःशीर्नतनइतिपुरस्तात्जुहुयादन्यांदुग्ध्वाथपुनरग्निहोत्रंजुहुयात्॥
यदिनदतिशमायेतद्दशरात्रीःसायंसायमाज्यंजुहुयात्यदिरुद्रःप्रजाअभिशमयेन्नरपूर्व
स्यांदिशिशतरुद्रियंजपंश्रेयेत॥ यस्याग्निमनुध्यतंमर्योग्निंनिर्मोचेदुन्नीतेग्निहोत्रेब्राह्म
णोवहुविदध्वर्युरध्वर्यवेब्रूयाद्भर्गाग्नतोहरेतश्चादग्निहोत्रेणान्वीयाद्वरोदक्षिणा॥ अनुध्यतं
चेदभ्युदियाद्ब्राह्मण्यानंप्रणयंचतुर्गृहीतमाज्यमग्नतोहरेदुषाःकेतुनाजुषतांस्वाहेतिपुरस्ता
त्सरुवेणाज्यंजुहुयादुपसाद्यातमितोरशीतांहोमात्॥ यस्योभावनुगतावितिव्याख्यातम्॥
॥इतिप्रायश्चित्तसूत्रेद्वितीयःखंडः॥२॥ ॥ यस्याहुतेग्निहोत्रेपूर्वाग्निरनुगच्छेदग्निनान्व
सहाग्निहोत्रेणचोद्वेदितएवप्रथमंयज्ञइक्षुतमभिमंत्रयते॥ देवेसवितरेषस्तेप्राधास्यमा
नेसंघाडमीसादयतिसारस्नोतोसोमावतामितिसाहितंहुतेग्निहोत्रेग्नयेज्योतिष्मतेष्टाकपालं
पुरोडाशंनिर्वपेद्दारुणंयवमयंचरुं॥ यस्याहुतेग्निहोत्रेपरोग्निरनुगच्छेदनुगमय्यपूर्वमपरस्मा
न्मथित्वाप्रणयेत्॥ यदिस्खलेत्॥ तत्रैवप्रोक्षमुत्पूयदक्षिणाग्निनान्वाहार्यवत्सायंप्रातर्जुहुयात्॥
श्वोभूतेग्निंसमारोप्यमथित्वाग्नयेतपस्वतेजनद्यतेपावकवतेष्टाकपालंनिर्वपेत्सर्वानुगमेभ्यः॥
योअग्निंदेववीतयेहविष्मांआविवासतितस्मैपावकमर्चयेसेतयासद्यःपूर्णाहुतिंजुहुयात्॥य
स्याग्नाअग्निमभ्यक्षध्वरेयुर्भवतःसमनसाविसमिमंत्र्याग्नेयमग्निमतेष्टाकपालंनिर्वपेत्॥सायम

ग्नि होत्रस्यचेत्कालोतिपद्येतदोषावस्तो र्नमः स्याहेतिपूर्वस्या माहुतावंततोमुषजेत्॥ प्रातरग्नि
होत्रंचेदभ्युदियादन्वग्निरुषसामग्रन्मकृशादित्कन्नीनमग्निमंत्रयतेऽहवनीयं यजमानइहेन
क्षेम्यमेधिमाप्रहासीर्मामुमितिनामगृह्णात्यामुष्यायणमितिगोत्रप्रातर्वस्तोर्नमः स्याहेतिपूर्व
स्यामाहुतावंततोनुषजेध्युतेग्निहोत्रमैत्रंचरुंनिर्वपेत्सौर्यमेककपालमितिवेधानोदंपतीवा
ग्यनावनश्नंतोसर्वान्मुषासौयातांद्यावापृथिवीसापमग्निहोत्रंजुहुयात्श्वोभूतेग्नयेव्रतपतये
ष्टाकपालंनिर्वपेत्॥ ॥ इतिप्रायश्चित्तसूत्रेतृतीयःखंडः॥ ३॥ ॥ यद्यर्वाकूशा
मापाप्रासादग्निरपक्षायेतइदंतएकंपरऊतएकंतृतीयेनज्योतिषासंविशस्वेतिसर्वंसंभ
रेत्॥ तनिसंवेशनस्तन्मेचाकरधिप्रियोदेवानांपरमेजनित्रइतिनिवेपेत्॥ यदिपरस्तरमि
तरा वत्सानीयसायंप्रातर्जुहुयात्॥ श्वोभूतेग्नयेपथिकृतेष्टाकपालंनिर्वपेत्पथोंतिका
द्वहिरग्नाऽश्रद्दक्षिणा॥ योऽन्याग्निषुयजेतयस्यवान्येऽग्निषुयजेरन्सोग्नयेवैश्वानराय
द्वादशकपालंपुराडाशंनिर्वपेत्॥ यस्याऽग्नयःसंस्जेरन्मिथोन्येवाइष्टिसंनिपातेवेषु
चीर्वा॥ अग्नयेशुचयइतिव्याख्यानं॥ यस्याहिताग्नेरितिव्याख्यातम्॥ यस्याग्निरनुग
च्छेदितिव्याख्यानं॥ यस्याजस्रमवछिद्येतांतरितान्होमान्हुत्वाग्नयेतंतुमतेऽष्टाकपालंपुरो
डाशंनिर्वपेदपिवापूर्णाहुतीं हुत्वानाधियेनहो मान्सायं होमेनप्रतिपद्येत॥ यस्याधि
ग्निनग्निहोत्रेहविषिवानिरूपेसोमेवाव्रतेऽनोरथोऽभ्वःपुरुषःश्वाकृष्णःशकुनिरन्यद्वासत्व
मंतरावियायात्रयस्मिंश्शतंतवइसेहवनीयेहुत्वागामन्वाकृत्यावर्तयति॥ इदंविष्णुर्विचक्रमे

मइतिपदंयोपयसापोन्नतिषिंचेदपिवागार्हपत्याद्वस्मादार्यवैष्णव्यर्चाहवनीयाद्यदनुधूमं
सयन्नुदुवेदनुगमय्यएवमपरस्मात्प्रणयेन्नयदग्नेपूर्वंनिहितंपदंरिते सूर्यस्यरश्मीन
न्वातनेथ॥ तत्ररयिष्ठामनुसंभरेतांसंवः सृजस्मत्सावाजवत्यादधानि॥ ॥
इतिप्रायश्चित्तसूत्रेचतुर्थःखंडः॥ ४॥ ॥ यदिपृषदाज्यंस्कंदेद्धिरण्यमंतर्धाय
ऋग्योभ्युन्नीयाश्वेनोपघ्राप्यमनोज्योतिर्वर्धतांभरिनिद्राभ्यांमाहुतीर्जुहुयाद्यदिपशुरूपाकृतः
पलायेतान्यंवाक्षावमापद्येतवायव्यायवा गृनिरूप्याथान्यंतंदूर्वंतंदूर्वंतदयसमुपाक
रोतिवायव्यायवाग्राम्यपशुपुरोडाशेन प्रचरेत्सहस्रिष्टकृदिडांवायव्यायाःपशुपुरोडा
शस्यचैषएवमतेकृत्यःसंचप्रसानीयेतत्तेअग्नसत्तेअग्नेइतेताभ्यामाहुतीर्जुहु
यादेतावादिनोसस्यपशोरवद्येस्तावंतमेवकालंनिष्ठन्॥ यावदितरःशेषाभवति॥ यद्यू
र्ध्वमुत्तेदुदुनिष्ठस्वधरार्ध्वउषुणइतेताभ्यामाहुतीर्जुहुयात्॥ यदिरूपमादहेदाल
येद्धानिनानुसामानिहंतिनियथावसितमस्यपरिवेकंकुर्यात्॥ यदिरशनोभिंद्याद्
ध्रुवेदृशेद्धात्रयस्मिंश्शतंतवइसेनयाग्रंथिंसंधायेतयैवजुहुयात्॥ यदिस्रुर्नश्येत्
स्रुवेधिनिर्वाऽन्यंयूपशकलंजुहोमंकास्वरुंकुर्यात्॥ तथास्रुवेधिनिमंत्र्यादेवमे
वचषालं॥ इष्टस्यदुरिष्टयेयज्ञमभिरक्षतः॥ पश्यन्नस्माकंमाहिंसीर्यज्ञमन्वाभिरक्षता
मितिजुहुयात्॥ यदिशकृन्मूत्रंवाकुर्यात्सुनरूपयाभ्युक्ष्यव्याहृतिभिरेवजुहुयात्॥ यस्मा
द्रीतउदरोष्ठस्फुल्यमानेजुहुयात्॥ यस्माद्रीतउदवापिष्ठस्फुल्यमानेयस्माद्रीतउदवाशिष्ठ

कड्डास्यमानेपस्माद्धोनिधीदक्षिनोनोअभ्ययंरुधि॥ पशून्नन्वानोमाहि꣡ꣳसीर्नमोरुद्रायमीढुषे
इतिनिषेध्य॥ अग्नेर्भागः सविनर्दंजुषतांप्रजापतेर्वरुणायमह्यं॥ योनोद्वेष्टिननु꣡ꣳरभस्वानुषसो
यजमानस्यवीरमितिरमाणेजुहुयात्॥ यदिपशुरुखा꣡ꣳस्रवेत्उखा꣡ꣳस्रवंतिमगदामकृ
मीग्निर्नोऽन्नंपृथिवीमंतरिक्षं॥ यत्रचतत्तन्त इतिनाभिमाप्नुयुर्निर्ऋतिंपुरस्तादियमिमंत्रयते॥
यदिश्येनोवपा꣡ꣳहरेदन्यद्वासतमन्यद्वावदानं॥ यदिवामꣳक्षेशकुनिर्मुखेननिर्ऋतेतव॥
अग्निष्टक्षतुहव्यवाट्घृतस्यस्रुदनइतिजुहुयात्॥ यदवदानंनविदेत्तदाज्यस्यावद्येत्॥
हृदयनाशेऽन्यंपशुमालभेतहिरण्येदिराज्यस्यावद्येत्॥ यदिकामयेतयेपशु꣡ꣳविमथिप्र
तप्तआर्त्निमार्छेयुरितिकुविदंगयवमंतोयवंविदितिꣳसकिमस्यचग्नीध्रीयेजुहुयात्॥
यद्यशपदीस्यादशपद्यागर्भꣳश्लेष्मतासदत्रलिप्यशामित्रीयेनिखानंयेतस्याधस्तादु
पस्यात्रनुपरूष्यश्नपयेत्तस्यरसेनप्राकूस्थिष्टकृतोहिरण्यगर्भइत्यष्टाभिः प्रसुचमा
हुतीर्जुहुयाद्धिरण्यमष्टाष्टदक्षिणास꣡ꣳस्थितेमहीद्यौःपृथिवीचनइतिपशुश्रपणेरा
शुमुपचयतिनमोमहिभ्यइतिपंचभिरुपतिष्ठते॥ ॥प्रायश्चित्तसूत्रेपंचमःखं
डः॥ ५॥ ॥ सत्रेचेत्प्रागपवर्गाद्युप्रोविरोहेत्तासुबहुरूपमालभेतप्रजापति
र्मनसिसारस्वतोवाचिविसृष्टायांधातादीक्षायांब्रह्मन्नतइतिप्रभृतियज्ञतनू
र्यदिपूर्वस्यांमार्त्तिःस्यात्तामुत्तरयासा꣡ꣳसज्यंजुहुयात्प्रजापतिर्मनसिसारस्वतो

तोवाचिसृष्टायां꣡ꣳस्वाहेतियत्कनरस्यां꣡ꣳसारस्वतोवाचिविसृष्टायांधातादीक्षायां꣡ꣳस्वाहेतिएव꣡ꣳयस्या
꣡ꣳयस्यामार्त्तिःस्यात्तामुत्तरयासꣳसज्यंजुहुयादपिवाग्निभिरनुवाकेस्त्रीणिचतुर्हीतानिजुहुयाद्य
दिराजनमपहरेद्योनेरिक्षीसोमःस्यात्तमभिषुणुयात्सोमविक्रयणेकिंचिद्दद्याद्यदिसोमंनविंदेत्पू
तीकानभिषुणुयाद्यदिनपूतिकांनदार्जुनानिरोहितनलान्तिहेमवतःस्थानेवभ्रान्लानिमोजवतो
यदिनार्जुनान्यथवाःकाश्मारण्याओषधीरभिषुणुयात्सनिदुहःप्रातःसवनेसोमान्श्रीणंतिभ्रृते
माध्यंदिनेदध्नातृतीयसवनेपंचदक्षिणाददातिसꣳस्थाप्ययेनकामयेततेनपुनर्यजेततत्रैकान
यतेततद्द्याद्यद्दक्षिणास्यदास्यꣳस्यात्तरस्याध्वर्यवेवरंदद्याद्यदिसर्पतांप्रस्तोताविच्छियेतब्रह्म
णेवरंदद्यात्तमेवपुनर्हृणीतेयत्कनष्ठाऽदक्षिणेनेष्ट्वातेनपुनर्यजेतयदिप्रतिहर्त्तासर्ववेदसं
दद्यात्तद्यदिप्रातःसवनेग्रावाशीर्येतानड्वानस्यमारुतस्यसाम्नास्तुयुर्यदिमाध्यंदिनेबृहतायं
दितनीयसवनेनुष्टुभायदिप्रातःकलशोदीर्येतवषट्कारनिधनंब्रह्मसामकुर्याद्यदिमाध्यं
दिनेश्यायंतीयंब्रह्मसामकुर्याद्यदितनीयसवनेरवंतीयमग्निष्टोमसामकुर्याद्यदिनाराशꣳसाउप
दस्येयुर्यंग्रहमुपनिष्टꣳस्तस्यतस्यहिंदुमवनेयद्यदिहुतोपीतोपीतोवासोमोसꣳसज्येयाता
मंतःपरिध्यंगारंदक्षिणापोह्यहुतस्याहुतस्यपीतापीतस्यसोमस्येंद्राग्नीपिबतꣳसुतꣳस्वाहे
तिजुहुयात्प्रजापतयेस्वाहेसभक्षणीयामर्त्तयोः पूर्वपूर्वस्मिन्नुपरवेवनयेत्॥ इंदुरिंदुमुपा
गान्नस्यनइदꣳवेंदुर्नस्येंद्रियावेतोमधुमतोमधुमतः सर्वगणस्यसर्वगणउपहूतस्योपहूतं
भक्षयामीसवृष्टंभक्षयेत्॥ यदिकूर्मंनविंदेत्कूर्मंकछपमुपरध्याद्यदितंनविंदेन्नपुरोडाशंकू

र्मीकृनिꣳ श्रपयित्वा हिरण्यपरुषमुपदध्यादुभयतो हिरण्यमित्येके ॥ यद्याग्रयणः स्कंदेदुपवादस्ये
दितरेभ्यो निगृह्णीयाद्यदितर ग्रहाः स्कंदेयुरुपवादस्येयुरा ग्रयणान्निर्हीयान्नद्रोणकलशंचे
न्नविंदेत्नूनभ्रिवाहिष्यमृजीषंप्यस्याग्निषुणुयान्नहिरण्यमभ्युन्नयेद्धिरण्येनसहजुहुयान्नु॥
खदिरस्यवस्तिनंचेत्र समभ्युपाकुर्याद्धिरण्यगर्भइत्याग्नीध्रीयेपूर्णाहुतिंजुहुयान्नु॥ यदिध्रुवस्कं
देन्नु प्रवर्त्तयेदाशुध्वाअसीत्यग्निमंत्र्यवरंदत्वावरुणपयेद्यद्ध
परस्येन्नस्याहादित्व आप्यायस्वेतिपर्यायैस्त्रिः सोममाप्याये द्यदिसोमः स्कंदेन्नुव्याख्यातंएषदा
जेनयक्षपदस्येद्धिरण्यमृजीषंप्यस्याग्निषुणुयाद्धिरण्यमभ्युन्नयेद्धिरण्येनसहजुहुयान्नु॥
यदिराजानमदक्षेतग्रहानध्वर्युः स्पशीपेन्नुस्रोत्राण्युद्गातारंशस्त्राणिहोतायज्ञꣳ संभरानुप्र
र्वंचेष्टरन्नुपंचदक्षिणाददाति सꣳ स्रावयेनकामयेततेनपुनर्यजेततत्रयंकामयेन्नदद्या
न्नु॥ यद्यदक्षिणाश्चदास्यꣳ स्यान्नस्याध्वर्यवेवरंदद्यान्नु॥तुरादादश्वादीक्षेरन्ꣳ स्त्रयेवैनमृत्वि
जोयाजयेयुः॥ ॥ प्रायश्चित्तसत्रे षष्ठः खंडः॥ ६॥ ॥ यद्यर्वाकुस्कयुर्यावतीभि
र्नस्कयुस्तावतीभिरतिस्कयुर्भयोक्षरतरात्रिर्वात्रैधꣳ वाग्निष्टोमसामकुर्याद्यदिसर्वैः पर्या
येरस्कनमभिप्युछंचदशभिर्होत्रेस्तुयुः पंचभिः पंचभिरितरेभ्योयदिद्वाभ्यां होत्रेमैत्रा
वरुणायचान्यतरेणब्राह्मणाꣳ शिनेशावाकायचान्यतरेणयद्येकेनपंचभिर्होत्रेस्तुयुस्तिसृभिरि
तरेभ्योयस्याग्निनेशस्यमानेसर्यानोदियादश्वꣳ श्वेतꣳ रुक्मप्रतिमुक्तंपुरस्तात्प्रत्यङ्मुखमव

स्तृणीयात्सादिसंबहुरूपमालभेतसौर्यंजःश्वेतउपालभ्यउपाꣳ शुदेवतःसमनयेत्संभारयजꣳ षि
ख्यातानिवृषण्वतीप्रतिपदुभयवेत्याज्या निर्ग्रेतवंनिवासꣳ वेशायोपवेशायगायत्र्याग्निर्भवेछंदसे
स्वाहेतिपुरस्तात्प्रातः सवनस्यजुहुयात्सꣳ वेशायो पवेशायत्रिष्टुबाग्निर्भवेछंदसेस्वाहेतिपुर
स्तान्माध्यंदिनस्यजुहुयात्सꣳ वेशायोपवेशायजगत्याग्निर्भवेछंदसेस्वाहेतिपुरस्तादार्भवस्यपवमा
नस्यजुहुयाद्यदिरथंतरंसामसोमस्यादार्भवेपवमानेबृहत्कुर्याद्यदिबृहत्सामार्भवंदिनेपवमाने
रथंतरꣳ यदिसमानेजनयदेविद्विषाणयोः स्कन्नासंनिवपेयुर्यद्यग्निष्टोमः परस्योक्थंकुर्याद्य
दुक्थः षोडशिनꣳ यदिषोडश्यतिरात्रꣳ यद्यतिरात्रो विश्वजितमभिजितꣳ वासर्वस्तोमंकुर्याद्य
दिसोमोतिरिच्येतहोत्रचमसमुख्यान्नुन्नीयस्तोत्रमुपाकरोत्येद्वैवाग्नावꣳ होनानुशꣳ सन्नियदित्रा
तः सवनेस्तिसोमोअयꣳ सतइतिमरुत्वतीषुगायत्रेणस्तुयुः यदिमार्भवंदिनंबण्महंअसिसूर्येभ्या
दिसवनीषुगौरीवतेनस्तुयुः॥ यदितृतीयसवनेकिंशाः शिपिविष्टवतीषुगौरीवतेनस्तुयुः॥उक्था
निवातिप्रणयेत्यद्यक्थꣳ वातिरिक्तेयदिषोडशीनꣳ वातिरात्रꣳ यद्यतिरात्रात्रिंशाः शिपिवि
ष्टवतीरहस्तास्तुयुः॥ ॥ इतिप्रायश्चित्तसत्रे सप्तमः खंडः॥ ७॥ ॥ ॥
यद्यक्षोनुगच्छेत्प्राणीयपुनः प्रवृज्यान्निसाः समिधआधायास्तेअग्नआज्रयोनयः कामयमानो
वनाहꣳ य मान्तरजन्नयः॥ नस्तेअग्नेत्रसेनिवर्त्तनꣳ य दूरेसन्निहाभव॥ साकꣳ हिशुचि
नाशुचिः प्रशास्ताः क्रतुवाजिनिविदुंअसि स्कन्नत ॥ ध्रुवावयादेवानुशेहतइतिनिसमिः कृष्णा
ꣳ वासोदंशंकृष्णावाग्नेः ॥ यद्यक्षवाभिद्योतमहावीरोवाकपालानिचूर्णयेत्सेषंपिष्ट्वाऽन्ययामदासꣳस

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

ज्यहतेविदधिश्रियइतिउखांकुर्यादथामहावीर्यः॥ यदिदीक्षितस्योपतपेदुकूंस्यएकविंशतियवा
नोप्येकविंशतिदर्भपिंजुलानिचावधायजीवानामंस्थताइमंअमुंजीवयतेतिदीक्षितस्यनामग्राहं
पर्यायेरुदकूंस्यमभिमृशेत्॥ प्राणापानौतउपांश्वंतर्यामोपानामसाविति दीक्षितमभिमंत्र्यपुष्ट
इत्याग्नीध्रीयेपूर्णाहुतिंजुहुयात्॥ याओषधयःप्रथमजाइत्यनुवाकेनचत्वारोब्राह्मणानानागोत्राउ
दकूंस्यनदीक्षितमभिषिंचेयुः॥ नपुनःकुर्यात्॥ यदिदीक्षितःप्रमीयेततीर्थेनारणीहत्वातीर्थेन
शरीरंदक्षिणतोविहारंनिर्मथ्यनदग्ध्वाकृष्णाजिनेअस्थीन्युपनह्यप्रेताग्निषुपुत्रंभ्रातरंवादीक्षयि
त्वायाजयेयुः॥ दक्षिणस्यांश्रोणावरुंधीन्युपनिधायवोमनसार्पराज्ञीषुपराचीषुप्रतिहितास्कस्तु
युस्त्राजपंतोदीक्षितोहोत्रमुखाः सव्यानरूनाघ्राना मार्जालीयंसव्यंत्रिःपर्यत्यनआयुंषि
पवसइतिप्रतिपक्षंरथंतरंपृष्ठंयद्येकाहोभवतिसंस्थितेदहनमस्थीनिहरेयुर्यदिसत्रेसं
स्थितेसंवत्सरंविहारमिंधीताजुह्वते॥ यजमानःसमासेसंवत्सरेज्योतिष्टोमेस्थियाज
नीयऐंद्रवायवाग्रहामैत्रावरुणाग्राबार्हस्पत्रेक्षस्थीन्युपनिदध्युस्तंवतःपवमानःसप्तदशशेषः
समानमन्यत्॥ यदाहवनीयोनुगछेदाग्नीध्रीयात्प्रणयेत्॥ यद्याग्नीध्रीयःशालामुखीयात्॥ य
दिशालामुखीयोगार्हपत्यात्॥ यदिगार्हपत्यस्ततएवमथ्योयदिसत्रायदीक्षेताथसोप्युत्तिष्ठेत्सोम
मपिविभज्यविश्वजितातिरात्रेणसर्वस्तोमेनसर्वपृष्ठेनसर्ववेदसदक्षिणेनयजेतयजेत॥ ॥
इतिप्रायश्चित्तसत्रेअष्टमःखंडः॥८॥ ॥ इतिमैत्रावरुणीये मानवसत्रप्रायश्चित्ताध्या
यःपंचमः॥५॥ ॥ श्रीरस्तुकल्याणमस्तु॥ शके१७८७ क्रोधननामसंवत्सरेवैशाखशुक्लपक्षे१५सं
पूर्णं॥ श्रीकाशिविश्वेश्वरार्पणमस्तु॥ श्रीरामरुद्रार्पणमस्तु॥ शुभंभवतु॥ ७॥ श्रीरस्तु॥ ७॥ ॥